

ULUSAL ÖNLEME MEKANİZMASI OLARAK TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMUNUN İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELENİN ÖNLENMESİNDEKİ ROLÜ*

Araştırma Makalesi

Merve SİSLİ**

ÖZET

İşkence ve kötü muamele, uluslararası insan hakları müktesebatında kesin olarak yasaklanmışsa da devletler, işkence ve kötü muamele yasağını ihlal etmeye devam etmiştir. Bu nedenle de yeni bir yaklaşıma ihtiyaç duyularak işkence ve kötü muamelenin önlenmesi amacıyla Birleşmiş Milletler tarafından İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmeye Ek Seçmeli Protokol (OPCAT) 2002 yılında kabul edilmiş ve 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. OPCAT, işkence ve kötü muameleyle mücadelede reaktif yaklaşımdan proaktif yaklaşıma doğru bir geçiş sağlamış ve alıkonulma yerlerine bağımsız organlarca yapılacak düzenli ziyaretler vasıtasıyla işkence ve kötü muamelenin önlenmesine odaklanmıştır. Diğer uluslararası insan hakları sözleşmelerinden farklı olarak OPCAT, işkence ve kötü muameleyi önlemek

* Bu makale; 11-12 Aralık 2023 tarihinde Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi bünyesinde gerçekleştirilen "Cumhuriyetin 100. Yılında Ulusal İnsan Hakları Koruma Mekanizmaları Sempozyumu" kapsamında sunulan "Ulusal Önleme Mekanizması Olarak TIHEK'in İşkence ve Kötü Muamelenin Önlenmesindeki Rolü" başlıklı tebliğin tam metnidir.

** İnsan Hakları ve Eşitlik Uzmanı, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu,
ORCID ID: 0000-0002-6463-4454, e-posta: sislimerve@gmail.com, DOI:
10.69958/ihy.1460741

Makalenin Geliş Tarihi: 28.03.2024

Makalenin Kabul Tarihi: 27.05.2024

amacıyla uluslararası bir organın yanında ulusal bağımsız bir organın kurulmasını Taraf Devletler bakımından zorunlu hale getirmiştir. Böylece ulusal önleme mekanizmaları işkence ve kötü muameleyle mücadelede yeni bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye, OPCAT'i 2005 yılında imzalamış ve 2011 yılında onaylamıştır. 6701 sayılı Kanun ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, OPCAT hükümleri doğrultusunda ulusal önleme mekanizması olarak belirlenmiştir. Çalışmanın odak noktasını Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumuna ulusal önleme mekanizması olarak verilen görev ve yetkilerin OPCAT hükümlerine ve Protokol organı olan İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamelenin Önlenmesi Alt Komitesi'nin yorumlarına uygunluğunun değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İşkence ve Kötü Muamele Yasağı, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmeye Ek Seçmeli Protokol (OPCAT), Alıkonulma Yerleri, Ulusal Önleme Mekanizması, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu.

THE ROLE OF THE HUMAN RIGHTS AND EQUALITY INSTITUTION OF TÜRKİYE AS A NATIONAL PREVENTIVE MECHANISM IN PREVENTING TORTURE AND ILL TREATMENT

ABSTRACT

Although torture and ill-treatment are absolutely prohibited in the international human rights acquis, states continued to violate the prohibition of torture and ill-treatment. Therefore, a new approach was needed, and in order to prevent torture and ill-treatment Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT) was adopted by the United Nations in 2002 and came into force in 2006. OPCAT has enabled a transition from a reactive approach to a proactive approach in the fight against torture and ill-treatment and has focused on the prevention of torture and ill-treatment through regular visits to detention centers by independent bodies. Unlike other international human rights conventions, OPCAT has made it mandatory for States Parties to establish a national independent body alongside an international body in order to prevent torture and ill-treatment. Thus, national preventive mechanisms have emerged as a new actor in the fight against torture and ill-treatment. Türkiye signed OPCAT in 2005 and ratified it in 2011. With Law No. 6701, the Human Rights and Equality Institution of Türkiye was designated as national preventive mechanism in the scope of the OPCAT. The focus of the study is to evaluate the compliance of the duties and powers given to Human Rights and Equality Institution of Türkiye as national preventive mechanism with the provisions of OPCAT and the comments of the Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, which is the body of the Protocol.

Keywords: *Prohibition of Torture and Ill-Treatment, Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT), Detention Centers, National Preventive Mechanism, Human Rights and Equality Institution of Türkiye*

GİRİŞ

İnsan onuruna, yaşama ve kişisel bütünlük hakkına en ağır saldırılardan biri olarak kabul edilen işkence ve kötü muamele, uluslararası insan hakları hukuku tarafından mutlak olarak yasaklanmıştır ve *jus cogens* niteliğindedir. Uluslararası insan hakları müktesebatında işkence ve kötü muamele yasağı, ilk defa İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nde ifade edilmiş; 1966 tarihli Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin kabul edilmesiyle birlikte bağlayıcı bir insan hakları sözleşmesiyle de güvence altına alınmıştır. Bölgesel düzeyde ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3'üncü maddesi, işkence ve kötü muameleyi yasaklamıştır.

İşkence ve kötü muamele, uluslararası insan hakları hukuku tarafından mutlak olarak yasaklanmışsa da dünyada devam eden işkence vakaları 1970'li yıllarda insan hakları aktivistlerini harekete geçirmiştir. Bu süreç, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından önce 1975 yılında İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Deklarasyon'un, daha sonra da BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (İşkenceye Karşı Sözleşme)'nin 1984 yılında kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır.¹ Sözleşme, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi için Taraf Devletlere etkili kanuni, idari, adli veya başka tedbirleri alma yükümlülüğü getirerek işkence ve kötü muameleyle etkili bir şekilde mücadele edilmesini hedeflemiştir. Ancak Sözleşme, istenen etkiyi yaratamamıştır. Dünyanın farklı yerlerinde, bazı devletler, kendi ulusal mevzuatlarında işkence ve kötü muamele yasağını güvence altına almış olsalar da işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmıştır. İşkence ve kötü muamele riski özellikle kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı yerlerde varlığını sürdürmüştür.² Bu nedenle de yeni bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmuştur. Kamusal denetimden uzak, işkence ve kötü muamele riskinin en yüksek olduğu cezaevleri, nezarethaneler, ruh sağlığı kurumları, düzensiz göçmenlerin tutulduğu merkezler gibi kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı alıkonulma yerlerine, işkence ve kötü muamele meydana gelmeden

¹ Barnes, Jamal: *A Genealogy of the Torture Taboo*, Routledge, New York, 2017, s. 94-108.

² İşkencenin Önlenmesi Derneği (APT), Amerikalılararası İnsan Hakları Enstitüsü (IIHR): *Optional Protocol to the UN Convention against Torture Implementation Manual*, Revised Edition, 2010, s. 16.

önce bağımsız organların düzenli ziyaretler gerçekleştirmesinin işkence ve kötü muameleyle mücadelede gerçekten etki doğurabileceği ifade edilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda, ihlaller meydana gelmeden işkence ve kötü muamelenin önlenmesi amacıyla kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı alıkonulma yerlerine düzenli ziyaretler sistemi kuran İşkenceye Karşı Sözleşme'ye Ek Seçmeli Protokol (OPCAT), 2002 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 2006 yılında yürürlüğe girmiştir.

OPCAT, uluslararası düzeyde İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamelenin Önlenmesi Alt Komitesi (SPT)'yi kurmakta, ulusal düzeyde ise Taraf Devletlerin ulusal önleme mekanizması (UÖM) kurmasını gerektirmektedir. Diğer BM sözleşmeleri ve Avrupa Konseyi sözleşmeleri,³ Sözleşme'nin uygulanmasını izlemek üzere uluslararası mekanizmalar kurarken OPCAT, uluslararası bir organın yanında ulusal bir organ ihdas edilmesini de gerektirmektedir. Böylece UÖM'ler, işkence ve kötü muameleyle mücadelede yeni bir aktör olarak insan haklarının ulusal düzeyde korunmasını amaçlayan mekanizmalar arasındaki yerini almıştır. OPCAT; emsalsiz bir şekilde Taraf Devlet, SPT ve UÖM arasında iş birliğine dayalı bir ilişki kurarak işkence ve kötü muamelenin önlenmesinde tüm tarafları bir araya getiren üçlü bir koruma sistemi tesis etmiştir.⁴

Türkiye, 2005 yılında OPCAT'i imzalamış ve 2011 yılında onaylamıştır. 2013 yılında ise 2013/5711 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile mülga Türkiye İnsan Hakları Kurumu (TİHK), UÖM olarak tayin edilmiştir. 20 Nisan 2016 tarihli ve 6701 sayılı Kanun ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK)'in kurulmasıyla birlikte TİHK lağvedilmiş ve UÖM görevi TİHEK'e verilmiştir. Bugün TİHEK, OPCAT kapsamında dünya çapında faaliyet gösteren 78 UÖM'den biridir⁵ ve TİHK deneyimi de göz önünde bulundurulduğunda işkence ve kötü muamelenin önlenmesi alanında yaklaşık on yıllık bir tecrübeye sahiptir.

Çalışma, UÖM olarak TİHEK'in OPCAT hükümlerine uygun bir biçimde görev ve yetkilere sahip olup olmadığına odaklanmaktadır. Bu kapsamda, TİHEK'in 6701 sayılı Kanun ve ikincil mevzuatının OPCAT'in görev

³ Örneğin 1987 yılında kabul edilen İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi, sadece uluslararası bir organ Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT)'yi kurmaktadır. Bkz. <https://www.coe.int/tr/web/cpt/about-the-cpt> (Erişim: 27.03.2024).

⁴ APT, IIHR: s. 14.

⁵ "National Preventive Mechanisms", <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/spt/national-preventive-mechanisms> (Erişim: 27.03.2024).

ve yetkilerinin düzenlendiği hükümlere uygunluğu değerlendirilecektir. Söz konusu değerlendirmelerde SPT yorumları ve ülke raporları esas alınacaktır. Çalışma kapsamında mevzuat hükümlerinin OPCAT'e uygunluğunun yanı sıra bu hükümlerin TİHEK tarafından nasıl uygulandığına da yer verilmeye çalışılacaktır. Çalışma, TİHEK'in UÖM görevine odaklandığından, ulusal insan hakları kurumu ve eşitlik kurumu olarak TİHEK'in mevzuatı ve faaliyetleri değerlendirmeye alınmayacaktır.

I. İşkence ve Kötü Muameleyle Mücadelede Yeni Bir Aktör: Ulusal Önleme Mekanizmaları

İşkence ve kötü muamele uluslararası insan hakları müktesebatınca kesin olarak yasaklanmışsa da varlığını dünyanın her yerinde, tüm ülkelerde gösterebilmektedir. İşkence ve kötü muamelenin ağırlıklı olarak kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı kapalı kurumlarda gerçekleştiği bilinmektedir. Kişiler özgürlüğünden mahrum bırakıldığında, örneğin suç şüphesiyle gözaltına alındığında, ceza infaz kurumlarında cezaları infaz edilirken veya ruh sağlığı kurumuna yatışı yapıldığında, insan hakları ihlalleri karşısında daha kırılgan hale gelmektedir.⁶ Bu kırılganlık temel olarak alıkonulan kişiler ile alıkonuldukları yerin yetkilileri arasında oluşan güç dengesizliğinden kaynaklanmaktadır. Kişiler özgürlüğünden mahrum bırakıldığında temel haklara erişimde ve insan olarak temel gereksinimlerini karşılamada kurum yetkililerine bağımlı hale gelmektedir.⁷ Bu kurumların toplumun gözlerinden ve dolayısıyla kamusal gözetim ve denetimden uzak olmaları da hak ihlallerinin ortaya çıkarılmasını zorlaştırabilmektedir. Üstelik özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilere ilişkin toplumsal önyargılar, örneğin bir hükümlüye yönelik toplumsal bakış, bu kişilerin işkence ve kötü muamele yasağı dâhil insan haklarının ihlal edilmesinin toplumsal düzeyde tolere edilmesine de yol açabilmektedir. Ayrıca toplumun daha çok marjinalleştirilmiş kesimlerinin tutulduğu bu alıkonulma yerlerine⁸ kaynak aktarımı sınırlı olabilmekte; aşırı kalabalıklaşma ve insanlık onuruna uygun olmayan koşullarda tutulma gibi sebeplerle yetkililer hiçbir hakka müdahalede bulunmasa bile işkence ve kötü muamele yasağı ihlal

⁶ Nowak, Manfred: Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Study on the phenomena of torture, cruel, inhuman or degrading treatment or punishment in the world, including an assessment of conditions of detention, A/HRC/13/39/Add.5, 2010, para. 231.

⁷ Sislı, Merve: Birleşmiş Milletler Sistemi Bağlamında İşkence ve Kötü Muamelenin Önlenmesinde Ulusal Önleme Mekanizmalarının Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Abdurrahman Saygılı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024, s. 50.

⁸ Nowak: para. 231.

edilebilmektedir. Bu nedenle de işkence ve kötü muameleyle etkili bir biçimde mücadele edilebilmesi için kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı alıkonulma yerlerine, bağımsız organlarca ziyaret gerçekleştirilerek bu kurumların izlenmesi, böylece şeffaflaştırılarak kamusal denetime açılması gerektiği fikri kabul görmeye başlamıştır. 1970'lerin ortalarında İsviçreli banker ve hukukçu Jean-Jacques Gautier, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi için alıkonulma yerlerinde harici uzmanlar tarafından düzenli olarak incelemeler yapılmasını sağlamak üzere uluslararası mekanizma kurulması fikrini ortaya atmıştır.⁹ Ne var ki alıkonulma yerlerine kısıtlama olmaksızın erişebilecek ve alıkonulan kişilerle birebir görüşmeler yapabilecek uluslararası bir organ tesis edilmesi fikri devletlerin egemenlik kaygıları nedeniyle uzun bir süre hayata geçirilememiştir.¹⁰ Devletlerin egemenlik kaygılarını yatıştırarak fikir ise OPCAT'in hazırlık sürecinde Meksika tarafından ortaya atılmış ve böylelikle UÖM'ler sahneye çıkmıştır: Meksika'nın teklifine göre uluslararası organlar yerine ulusal organlar alıkonulma yerlerinin izlenmesini gerçekleştirmelidir. Bu amaçla devletler, gerektiğinde uluslararası ziyaret organı tarafından desteklenmek üzere ulusal bir önleyici ziyaretler sistemi oluşturmalıdır.¹¹ OPCAT, bir yanda SPT'yi kurarak alıkonulma yerlerini izleyecek uluslararası bir organ tesis etmiş; diğer yanda alıkonulma yerlerinin izlenmesi görevinin önemli bir kısmını Taraf Devletin OPCAT hükümlerine ve İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Kurulan Ulusal Kuruluşların Statüsüne İlişkin İlkeler (Paris Prensipleri)'ne göre belirleyebileceği bağımsız yerel bir organa bırakmıştır. Böylelikle UÖM'ler, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi mücadelesinin yerel ölçekte sürdürülmesine katkı sunmak üzere yeni ve güçlü bir aktör olarak ortaya çıkmıştır.

OPCAT'in 3'üncü maddesine göre "*Her bir Taraf Devlet, ulusal düzeyde, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya cezanın önlenmesi için bir ya da birden çok (bundan böyle "ulusal önleme mekanizması" olarak anılacak) ziyaretçi birim kurar, atar ya da idame ettirir.*" OPCAT'in 17'nci maddesine göre ise "*Her bir Taraf Devlet, işkencenin ulusal düzeyde önlenmesi için, en geç işbu Protokol'ün yürürlüğe girmesini ya da onaylanmasını ya da işbu Protokol'e katılmasını izleyen bir yıl içinde, bir ya da birkaç bağımsız ulusal önleme mekanizmasını idame eder, atar ya da kurar. Merkezi birimlerce kurulan mekanizmalar, işbu Protokol'ün hükümlerine uygunsalar, Protokol'ün amaçları bakımından ulusal önleyici mekanizmalar olarak atanabilir.*"

⁹ APT, IIHR: s. 38-39.

¹⁰ Murray, Rachel, Steinerte, Elina, Evans, Malcolm, de Wolf, Antenor Hallo: The Optional Protocol to the UN Convention, Oxford University Press, Oxford, 2011, s. 9.

¹¹ Murray, Rachel, Steinerte, Elina, Evans, Malcolm, de Wolf, Antenor Hallo: s. 25.

OPCAT'in ilgili maddeleri uyarınca UÖM'lerin temel amacı işkence ve kötü muamelenin önlenmesi olarak belirlenmiştir ve bu nedenle de UÖM'ün soruşturma organı olmadığına dikkat edilmelidir.¹² UÖM'ler, "işkence veya kötü muameleyle ilişkin başvuruları soruşturmak veya karara bağlamaktan ziyade, işkenceye yol açabilecek sistematik risk kalıplarını tanımlama ve belirleme işlevine sahiptir."¹³ Dolayısıyla UÖM'lerin görevi, işkence ve kötü muameleyle mücadele eden ve genellikle ihlaller meydana geldikten sonra harekete geçen diğer kurumlarla önleme yaklaşımı ile ayrılmaktadır. OPCAT'in öngördüğü önleme yaklaşımı, işkence ve kötü muamelenin ortadan kaldırılmasının en iyi yolunun işkence ve kötü muamele meydana gelmeden veya tekrarlamadan önce durdurulması ve bu süreçte ziyaretlerin hayati bir öneme sahip olmasıdır.¹⁴ OPCAT, ihlaller meydana geldikten sonra tepki vermek yerine, ihlaller meydana gelmeden önce, uluslararası ve ulusal organlarca gerçekleştirilecek düzenli ziyaretler vasıtasıyla ihlallerin ortaya çıkmasının önlenmesine odaklanan proaktif bir sistem kurmaktadır. Bu yaklaşım, "geleneksel" uluslararası insan hakları sözleşmelerinden kökten farklıdır.¹⁵ Önleme yaklaşımının bir parçası olarak UÖM'ler işkence ve kötü muamelenin ziyaretler vasıtasıyla saha çalışmalarından elde ettiği bulgular ışığında risklerin azaltılması için yetkililere yönelik tavsiyeler oluşturmalı ve başta kamu makamları olmak üzere ilgili paydaşlarla iş birliği içerisinde hareket ederek işkence ve kötü muamele riskini ortadan kaldıracak tedbirlerin hayata geçirilmesi için yetkili makamlarla diyalog kurmalıdır.

UÖM'lerin çalışmaları işkencenin önlenmesi açısından oldukça kritiktir; çünkü UÖM'ler SPT'ye kıyasla alıkonulma yerlerini daha doğrudan ve düzenli olarak izleyebilme kapasitesine sahiptir.¹⁶ OPCAT ile öngörülen alıkonulma yerlerine gerçekleştirilecek önleyici ziyaretler hem kaynak hem de zaman gerektirmektedir.¹⁷ UÖM'lerin düzenli ziyaretlerin yanında acil durumlara müdahalede bulunabilmek için ad hoc ziyaretler ve tavsiyelerinin uygulanmasını

¹² Didinmez, Mehmet Alp: Ulusal İnsan Hakları Kurumları Küresel Ağına Akreditasyon Çerçevesinde Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Abdurrahman Saygılı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2020, s. 131.

¹³ SPT: Guidelines On National Preventive Mechanisms, CAT/OP/12/5, 2010, para. 5.

¹⁴ Casale, Silvia: "A System of Preventive Oversight", Essex Human Rights Review, C. 6, S. 1, 2009.

¹⁵ Ploton, Vincent: "The OPCAT special fund: a new resource for torture prevention?", Journal of Human Rights Practice, C. 7, S. 1, 2015, s. 154.

¹⁶ Pinto, Lorena González: "The United Nations Subcommittee on Prevention of Torture: The Effects of Preventive Action", Journal of Human Rights Practice, C. 14, S. 1, 2022, s. 147.

¹⁷ Pinto: s. 147.

izleyebilmek amacıyla gerçekleştirilen takip ziyaretleri için daha fazla zaman ve kaynak ayırma imkânı da bulunmaktadır.¹⁸ Ayrıca UÖM'ler, ulusal bağlama daha fazla hâkim olduklarından işkence ve kötü muamelenin önlenmesi için gerekli önlemlerin değerlendirilmesinde uluslararası bir organa kıyasla daha avantajlıdır.¹⁹

UÖM'lerin kuruluş esasları, OPCAT'in 18'nci maddesinde düzenlenmektedir. OPCAT'in 18'inci maddesi şu şekildedir: “(1) *Taraf Devletler, ulusal önleme mekanizmalarının işlevsel bağımsızlığını ve çalışanlarının bağımsızlığını güvence altına alır.* (2) *Taraf Devletler, ulusal önleme mekanizmalarındaki uzmanların aranan beceri ve mesleki bilgiye sahip olduğunu güvence altına almak için gereken önlemleri alır; cinsiyet dengesini ve ülkedeki etnik gruplar ile azınlıkların yeterli temsilini temine çalışır.* (3) *Taraf Devletler, ulusal önleme mekanizmalarının işlemesi için gereken kaynakları sağlamayı taahhüt eder.* (4) *Ulusal önleme mekanizmalarını kurarken Taraf Devletler, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına yönelik ulusal kurumların statüsüyle ilgili ilkelere [Paris Prensipleri] gereken önemi gösterir.*”

UÖM'lerin görev ve yetkileri ise OPCAT'in 3,4, 17-23, 29 ve 35'nci maddelerine uygun olmalı, anayasal veya yasal metin ile açıkça saptanmalıdır.²⁰ UÖM'lerin temel görevi; özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilere yönelik muameleyi, bu kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya karşı korunmalarını güçlendirmek amacıyla ziyaretler vasıtasıyla incelemektir. Ayrıca UÖM'lerin görevlerinin düzenlendiği 19'uncu madde uyarınca UÖM'ler, ilgili makamlara (bakanlıklar, emniyet müdürlükleri, ceza infaz kurumları idareleri, hastane idareleri gibi) özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilere yönelik muamele ve koşulların iyileştirilmesi konusunda tavsiyelerde bulunabilmeli ve mevcut veya taslak mevzuata ilişkin öneri ve gözlemler sunabilmelidir. Bu görevler, OPCAT ile UÖM'lere verilen çekirdek görevlerdir.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından işkencenin önlenmesinde UÖM'lerin rolüne ilişkin yayımlanan kılavuzda UÖM'lerin ziyaret, danışma, eğitim ve iş birliği olmak üzere dört temel işlevi bulunması

¹⁸ Pinto: s. 147.

¹⁹ Steinerte, Elina: “The Changing Nature of The Relationship Between The United Nations Subcommittee on Prevention of Torture and National Preventive Mechanisms: In Search For Equilibrium”, Netherlands Quarterly of Human Rights, C. 31, S. 2, 2013, s. 157.

²⁰ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği: Preventing Torture The Role of National Preventive Mechanisms, A Practical Guide Professional Training Series No. 21, HR/P/PT/21, 2018, s. 5.

gerektiği ifade edilmektedir. Ancak UÖM'ün en temel fonksiyonu; alıkonulma yerlerine ziyaret gerçekleştirme, yani ziyaret işlevidir. OPCAT'in 4'üncü maddesine göre UÖM'ün ziyaret görevi kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı veya bırakabileceği, bir diğer deyişle kendi iradesiyle ayırlamayacağı her yeri kapsamalıdır.²¹ Danışma işlevi kapsamında UÖM'ler yetkili makamlara tavsiyelerde bulunabilmeli (görüşler, teklifler, raporlar); mevzuata ilişkin öneri sunabilmeli, hem alıkonulmaya ilişkin kuralları (soruşturma kuralları, talimatlar, yöntem ve uygulama) hem de alıkonulma, sorgulama ve özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilere yönelik muamelelerle ilişkili olabilecek personele (örneğin kolluk kuvvetleri, tıp doktorları ve kamu görevlileri) ilişkin konuları inceleyebilmelidir. Ayrıca bu işlev kapsamında UÖM'ler uluslararası insan hakları mekanizmalarına devletlerin sunduğu raporlara katkı sağlayabilmeli veya kendi raporlarını sunabilmelidir. UÖM'ün eğitimsel işlevi, okullarda, üniversitelerde ve mesleki alanlarda geliştirilen eğitim ve farkındalık artırma faaliyetlerine katılım şeklinde özetlenebilir. Son işlev olan iş birliği ise işkence ve kötü muamelenin önlenmesi konusunda Taraf Devlet yetkilileri ve ilgili diğer paydaşlarla diyalog yoluyla yapıcı iş birliği süreçlerini kapsamaktadır. Ayrıca UÖM'ler iş birliği işlevi çerçevesinde deneyim paylaşımı ve etkinliğin güçlendirilmesi amacıyla diğer UÖM'lerle ve düzenli toplantılar ve bilgi alışverişi yoluyla SPT ile iletişim kurmalı ve sürdürmelidir.²²

II. Türkiye'nin Ulusal Önleme Mekanizması Belirleme Süreci

Türkiye, 14 Eylül 2005 tarihinde OPCAT'i imzalamıştır. OPCAT, 2011 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiş ve Türkiye bakımından bağlayıcılık kazanmıştır. Onaylama sürecinin ardından 9 Aralık 2013 tarihli ve 2013/5711 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile bugün için mülga Türkiye İnsan Hakları Kurumu (TİHK) UÖM olarak tayin edilmiş ve bu karar 28 Ocak 2014 tarihli ve 28896 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Türkiye'de 2011 yılında OPCAT onaylanmadan önce de işkence ve kötü muameleyle mücadele etmeye yönelik başta Anayasa'nın ilgili maddeleri olmak üzere mevzuat düzenlemeleri bulunmaktaydı ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 94-96'ncı maddeleriyle işkence ve eziyet suç olarak tanımlanmıştı. Ayrıca OPCAT henüz BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmeden önce, 2000 yılı gibi erken bir tarihte Türkiye'nin 81 ilinde teşkilatlandırılan ve idari koruma

²¹ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği: s. 6.

²² BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği: s. 6.

mekanizması olan İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları,²³ başta nezarethaneler olmak üzere alıkonulma yerlerine izleme ziyaretleri gerçekleştirmek ve tavsiyelerde bulunmakla açıkça görevlendirilmişti.²⁴ Benzer şekilde Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde 1990 yılında 3686 sayılı Kanun’la ihdas edilen İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu da alıkonulma yerlerine ziyaretler düzenleyebilmekteydi.²⁵ Ancak, alıkonulma yerlerinin izlenmesi bağlamında önemli olsalar da bu organlar, OPCAT’in öngördüğü şekilde bağımsız olarak yapılandırılmamıştı ve OPCAT ile belirlenen görev ve yetkilerin tamamına sahip değildi. OPCAT’in gerektirdiği şekilde her türlü alıkonulma yerine düzenli ziyaretler gerçekleştirecek bağımsız bir önleme mekanizması oluşturulması, ancak TİHK’in 2013/5711 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla OPCAT ile öngörülen görevleri yerine getirmek ve yetkileri kullanmak üzere UÖM olarak belirlenmesiyle mümkün olmuştur.²⁶ TİHK, UÖM olarak, özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları ceza infaz kurumları, nezarethaneler, geri gönderme merkezleri, çocuk ve yaşlı bakımevleri, rehabilitasyon merkezleri, psikiyatri klinikleri başta olmak üzere hastanelerin ilgili bölümleri, havalimanlarında ve sınır geçiş noktalarında bulunan alıkonulma yerleri, mülteci kampları gibi yerlere haberli ve habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirmek, bu ziyaretlere ilişkin raporları ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek, Kurulca gerekli görülmesi durumunda kamuoyuna açıklamak; diğer kişi,

²³ İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, 2/11/2000 tarihli ve 24218 sayılı Resmi Gazete’de Devlet Bakanlığı tarafından yayımlanan “İnsan Hakları Kurullarının Görev, Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik” (Yönetmelik 2000) ile kurulmuştur. Daha sonra 23/11/2003 tarih ve 25298 sayılı Resmi Gazete’de Başbakanlık tarafından “İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik” yayımlanmış ve 2000 tarihli Yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır. Bkz. Didinmez, Mehmet Alp: “İnsan Hakları Eylem Planı Sonrası İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Geleceği”, *TİHEK Akademik Dergi*, C. 5, S. 8, 2022, s. 64.

²⁴23/11/2003 tarih ve 25298 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik’in “Araştırma ve İzleme” başlıklı 12’nci maddesine göre” İl ve İlçe Kurulları; (...) f) İnsan hakları uygulamalarını yerinde görmek amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlara ziyaretler gerçekleştirmek, (...) h) Karakol ve nezarethane denetleme formlarını inceleyerek varsa aksaklıkların giderilmesi hususunda ilgililere tavsiyelerde bulunmak, i) Nezarethane koşullarının iyileştirilmesi ve ilgili mevzuata uygun hale getirilmesi hususunda tavsiyelerde bulunmak, j) Sanık haklarının etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamaya yönelik araştırma ve inceleme yapmak, ile görevlidir.”

²⁵ Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı: İnsan Haklarının Korunmasında Bir Parlamenter Denetim Yolu İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, TBMM Basımevi, Ankara, 2017, Yayın No.: TBMM 2017/59 - KKB/6, s. 20.

²⁶ TİHEK: İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Ulusal Önleme Mekanizması 2018 Yılı Raporu, Ankara, 2019, s. 16.

kurum ve kuruluşların bu gibi yerlere gerçekleştirdikleri ziyaretlere ilişkin raporları incelemek ve değerlendirmekle görevli ve yetkili kılınmıştır.²⁷ Ancak TİHK'e UÖM görevi Bakanlar Kurulu kararı ile verildiğinden görev ve yetkileri kanunla belirlenmemiştir.

TİHK, 21 Haziran 2012 tarihli ve 6332 sayılı Kanun'la Paris Prensipleri'ne uygun bir biçimde insan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla faaliyet göstermek üzere bağımsız bir ulusal insan hakları kurumu olarak tasarlanmıştır.²⁸ OPCAT'in getirdiği yükümlülüğün bir gereği olarak TİHK'e Bakanlar Kurulu kararıyla UÖM görevinin yüklenmesi, kurumun kapasite anlamında güçlendirilmesi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir.²⁹ Ayrıca Avrupa Birliği müktesebatına uyum çerçevesinde ayrımcılık yasağına karşı etkin mücadele amacıyla kurumsallaşmaya gidilmesi gerektiği de değerlendirilmiştir.³⁰ Bu kapsamda 20 Nisan 2016 tarihli ve 6701 sayılı Kanun kabul edilerek TİHEK kurulmuş ve TİHK lağvedilmiştir.

6701 sayılı Kanun'un 1'inci maddesine göre TİHEK "*insan onurunu temel alarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi ile bu ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermek, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek ve bu konuda ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmek üzere*" kurulmuştur. 6701 sayılı Kanun çerçevesinde TİHEK; ulusal insan hakları kurumu, eşitlik kurumu ve UÖM olarak işlev gösterecek şekilde çoklu bir kurum olarak yapılandırılmıştır. 6332 sayılı Kanun'dan farklı olarak 6701 sayılı Kanun'da TİHEK'in OPCAT hükümleri çerçevesinde UÖM olarak görev yapacağı açıkça hükme bağlanmıştır. 2017 tarihinde Kurumun karar organı olan İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu (Kurul) üyelerinin atanmasıyla birlikte TİHEK işlevsel hale gelmiş ve UÖM olarak görevlerini yerine getirmeye başlamıştır.³¹

6701 sayılı Kanun'un 8'inci maddesine göre TİHEK idari ve mali özerkliğe sahip, özel bütçeli ve kamu tüzel kişiliğini haiz, Cumhurbaşkanının

²⁷ TİHK: 2015 Faaliyet Raporu, SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti., Ankara, 2016, s. 40.

²⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu Tasarısı (1/596) ile Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu ve İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporları, Sıra Sayısı: 149, Yasama Dönemi/Yılı: 26/1; <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss149.pdf> (Erişim: 21.03.2024).

²⁹ <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss149.pdf> (Erişim: 21.03.2024).

³⁰ <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss149.pdf> (Erişim: 21.03.2024).

³¹ TİHEK: 2017 yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 2018, s. 27.

görevlendireceği bakan ile ilişkili bir kurumdur. Söz konusu hüküm doğrultusunda TİHEK 2018/1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesiyle Adalet Bakanlığıyla ilişkilendirilmiştir. Ancak Adalet Bakanlığı ile ilişkili olması Kurumun Adalet Bakanlığına hesap verme yükümlülüğü altına girdiği anlamına gelmemektedir.³²

6701 sayılı Kanun'un 10'uncu maddesine göre Kurul, kurumun karar organıdır ve biri Başkan, biri İkinci Başkan olmak üzere Cumhurbaşkanı tarafından atanan on bir üyeden oluşmaktadır. Aynı maddede Kurulun, 6701 sayılı Kanun'la ve diğer mevzuatla verilen görev ve yetkilerini kendi sorumluluğu altında, bağımsız olarak yerine getireceği ve kullanacağı hükmüne bağlanmıştır. 10'uncu maddeye göre görev alanına giren konularla ilgili olarak hiçbir organ, makam, merci veya kişi, Kurula emir ve talimat veremez, tavsiye ve telkinde bulunamaz.

III. Ulusal Önleme Mekanizması Olarak TİHEK

6701 sayılı Kanun'un "Kurumun Görevleri" başlıklı 9/1-h maddesine göre "İşkence ve kötü muamele ile mücadele etmek ve bu konuda çalışmalar yapmak"; 9/1-ı maddesine göre ise "İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol hükümleri çerçevesinde ulusal önleme mekanizması olarak görev yapmak" Kurumun görevleri arasında sayılmıştır. Kanun'un 2/1-k maddesi "ulusal önleme mekanizması" kavramını "İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol hükümleri çerçevesinde kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı yerlere düzenli ziyaretler yapmak üzere oluşturulan sistem" olarak tanımlamıştır. Böylece TİHEK, yasal bir düzenleme ile OPCAT hükümleri doğrultusunda UÖM olarak faaliyet göstermek üzere açıkça belirlenmiştir.

6701 sayılı Kanun, Kurumun UÖM olarak görev ve yetkilerine ilişkin çeşitli hükümler içermektedir. Kanun'un Kurumun görevlerini düzenleyen 9/1'inci maddesinin (e), (h), (l), (i), (j), (k), (l) bentleri; Kurumun karar organı olan Kurulun görev ve yetkilerini düzenleyen 11/1'inci maddesinin (ç) ve (f) bentleri, başvurulara ilişkin 17'nci maddesi ve inceleme yetkisini düzenleyen 19'uncu maddesi, bilirkişi görevlendirilmesi ve tanık dinlenmesine ilişkin 20/3'üncü maddesi UÖM görevine ilişkin düzenlemeler getirmektedir. Ayrıca 24 Kasım 2017 tarihli ve 30250 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (Uygulama Yönetmeliği)'nin

³² Didinmez: Ulusal İnsan Hakları Kurumları Küresel Ağına..., s. 56.

“Ulusal Önleme Mekanizması ile İlgili Usul ve Esaslar” başlıklı bölümünde UÖM görevine ilişkin ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştır.

A. TİHEK Mevzuatında Alıkonulma Yerlerinin Kapsamı

OPCAT’ın 4’üncü maddesine göre “1. Her bir Taraf Devlet, işbu Protokol uyarınca, bir kamu makamının verdiği emre binaen ya da kamu makamının teşviki veya rızası ya da bilgisi dâhilinde, yargı yetkisi ya da denetimi altında bulunan kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları ya da bırakılabilecekleri herhangi bir yerin (bundan sonra alıkonulma yerleri olarak anılacaktır) 2’nci ve 3’üncü maddelerde atıfta bulunan mekanizmalar tarafından ziyaret edilmesine izin verir. 2. İşbu Protokolün amaçları bakımından özgürlükten yoksun bırakılma herhangi bir adli, idari veya diğer bir makamın emri üzerine kişinin kendi iradesi ile ayrılmasına izin verilmeyen kamusal ya da özel alıkonulma yerlerinde tutulması, hapsedilmesi veya yerleştirilmesi anlamına gelir.”

Bir kurumun alıkonulma yeri olarak tanımlanabilmesi için iki temel özelliğe sahip olması gerekmektedir. Bunlar, kişilerin kendi özgür iradeleriyle söz konusu mekânı terk edememesi ve tutulmanın kamu gücü ile bağlantılı olmasıdır.³³ OPCAT’ın 4/1’inci maddesi, Taraf Devletlere yargı yetkisindeki veya kontrolü altındaki tüm alıkonulma yerlerine UÖM’ün ziyaret düzenlemesine izin verme yükümlülüğü getirmektedir. Bu yerlerin 4/2’nci madde kapsamında kamu tüzel kişiliğine veya özel kişilere ait olması OPCAT bakımından bir fark yaratmamaktadır. Devletin düzenleyici bir rol üstlendiği ve kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı ya da bırakılabileceği özel kurum ve kuruluşlar da OPCAT kapsamında alıkonulma yeri olarak kabul edilmektedir.³⁴ Örneğin özel kişiler tarafından hizmet sağlanıyor olsa bile yatılı ruh sağlığı kurumları OPCAT’ın 4’üncü maddesi kapsamında alıkonulma yeri olarak kabul edilmelidir.

SPT, “alıkonulma yeri” kavramının geniş bir şekilde yorumlanması gerektiğini belirtmektedir.³⁵ Alıkonulma yerlerinin kapsamının geniş bir biçimde yorumlanması, OPCAT’ın temelinde yer alan önleyici yaklaşımın gereğidir ve UÖM’ün önleyici etkisini en üst düzeye çıkarmayı amaçlamaktadır.³⁶ Bu

³³ APT, IIHR: s. 52.

³⁴ Sisli: s. 64.

³⁵ SPT: Sixth Annual Report of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CAT/C/50/2, 2013, para. 67.

³⁶ SPT: Report on the National Preventive Mechanism Advisory Visit to Ecuador, CAT/OP/ECU/2, 2015, para. 51.

kapsamda, ceza infaz kurumlarının, nezarethanelerin, hastaların yatışlarının yapıldığı ruh sağlığı kurumlarının, engellilere, çocuklara ve yaşlılara yatılı bakım veren sosyal bakım kuruluşlarının, yabancıların tutulduğu geri gönderme merkezleri, havaalanı transit geçiş noktaları gibi yerlerin alıkonulma yerleri arasında kabul edildiği görülmektedir.³⁷

6701 sayılı Kanun'un 91/1-j maddesinde “Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlere haberli veya habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirmek” Kurumun görevleri arasında sayılmış olup alıkonulma yerlerinin “kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı veya koruma altına alındığı yerler” olarak tanımlandığı görülmektedir. Söz konusu madde hükmü ile UÖM'ün ziyaret edebileceği alıkonulma yerlerinin tanımının oldukça geniş kapsamlı belirlendiğini söylemek mümkündür.

Uygulama Yönetmeliği'nin “Tanımlar” başlıklı 4'üncü maddesinde ise şu tanımlara yer verilmektedir:

*“Alıkonulma: Bir kamu idaresinin talimatı, işlemi, rızası veya onayı ya da bir yargı kararı çerçevesinde özgürlüklerinden yoksun bırakılma durumunu,”*³⁸

*Alıkonulma yeri: Bir kamu idaresinin talimatı, işlemi, rızası veya onayı ya da bir yargı kararı çerçevesinde özgürlüklerinden yoksun bırakılmış ya da bırakılabilecek olan kişilerin tutuldukları/tutulacakları açık, kapalı, geçici, sürekli ve benzeri mahiyetteki herhangi bir yeri,”*³⁹

*Özgürlüğünden mahrum bırakma: Bir kişinin, herhangi bir biçimde alıkonulması ya da hapsedilmesi yahut herhangi bir yargısal, idari ya da başkaca bir makamın emri üzerine bu kişinin tutulduğu yeri dilediği zaman terk etmesine izin verilmediği bir kamusal/kamuya ait ya da özel alıkonulma yerine konulmasını, ... ifade eder.”*⁴⁰

Uygulama Yönetmeliği'nde yapılan söz konusu tanımların, OPCAT'in 4'üncü maddesinde yer alan tüm unsurları- kamu makamının verdiği emre binaen

³⁷ Krisper, Stephanie: “Article 4 Obligation to Allow Preventive Visits to All Places of Detention”, The United Nations Convention Against Torture and Its Optional Protocol A Commentary, Nowak, Manfred, Birk, Moritz, Monina, Giuliana (der.), Oxford University Press, Oxford, 2019, s. 747-748.

³⁸ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (Uygulama Yönetmeliği), Resmi Gazete: 24.11.2017/30250, m. 4/1-a.

³⁹ Uygulama Yönetmeliği, m. 4/1-b.

⁴⁰ Uygulama Yönetmeliği, m. 4/1-y.

ya da kamu makamının teşviki veya rızası ya da bilgisi dâhilinde tutulmayı, kişilerin sadece tutulduğu yerleri değil potansiyel olarak tutulabilecekleri yerleri, kişinin kendi iradesiyle çıkamama durumunu ve kamuya veya özel kişilere ait alıkonulma yerlerini- kapsayacak şekilde formüle edildiği görülmektedir. Dolayısıyla hem 6701 sayılı Kanun'un ilgili maddelerinde hem de Uygulama Yönetmeliği'nde yer alan ve alıkonulma yerlerine/özgürlüğünden mahrum bırakılmaya yönelik yapılan referansların OPCAT'in 4'üncü maddesine uygun olduğu değerlendirilmektedir. TİHEK'in ziyaret ettiği alıkonulma yerleri incelendiğinde de Kurumun OPCAT'in 4'üncü maddesine uygun olarak alıkonulma yerlerini geniş kapsamlı yorumladığı görülmektedir. TİHEK; ceza infaz kurumlarına, polis ve jandarma karakollarına, ruh sağlığı kurumlarına, hastanelerdeki tutuklu-hükümlü koşullarına, geri gönderme merkezlerine, mülteci barınma merkezlerine, havaalanı transit geçiş noktalarına, çocuk evlerine, çocuk destek merkezlerine, adliye mahpus bekleme yerlerine, sığınma evlerine, gözetli araçlarına, özel ya da kamuya ait engelli bakım merkezlerine ve huzurevlerine UÖM görevi çerçevesinde ziyaretler düzenlemektedir.⁴¹

B. TİHEK'in UÖM Görevleri

1. Ziyaretler

OPCAT'in 19/a maddesine göre UÖM'lere verilen ilk ve en temel görev alıkonulma yerlerinde özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilerin işkence ve kötü muameleden korunmasını güçlendirme amacıyla bu kişilere yönelik muameleyi düzenli olarak incelemektir. OPCAT'in 19/a maddesi UÖM'lerin alıkonulma yerlerini ziyaret edeceğini madde hükmünde açıkça belirtmese de 19/a maddesinde yer alan "özgürlüğünden mahrum bırakılanlara yönelik tutumu düzenli olarak inceleme" görevi esasen alıkonulma yerlerine gerçekleştirilecek düzenli ziyaretleri ifade etmektedir.⁴² Nitekim SPT tarafından yayımlanan Analitik Öz-Değerlendirme Aracı'nda; UÖM'ün önleyici rolünü yerine getirmedeki ana işlevinin alıkonulma yerlerine ziyaret gerçekleştirmek olduğu ifade edilmektedir. Bu tür ziyaretlerin amacı, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere yapılan muameleyi düzenli olarak incelemektir.⁴³

⁴¹ TİHEK: 20 Soruda Ulusal Önleme Mekanizması, <https://www.tihék.gov.tr/public/editor/uploads/1659684376.pdf> (Erişim: 25.02.2024).

⁴² Krisper, Stephanie: "Article 20 Obligations of States Parties to Facilitate Visits by the National Preventive Mechanisms", The United Nations Convention Against Torture and Its Optional Protocol A Commentary, Nowak, Manfred, Birk, Moritz, Monina, Giuliana (der.), Oxford University Press, Oxford, 2019, s. 915.

⁴³ Krisper: s. 915.

6701 sayılı Kanun'un ve Uygulama Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde TİHEK'in UÖM olarak kişilerin alıkonulduğu yerlere düzenli ziyaret gerçekleştirme görevini haiz olduğu açık bir biçimde ifade edilmektedir. 6701 sayılı Kanun'un 9/1-j maddesinde "*Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlere haberli veya habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirmek...*" Kurumun görevleri arasında sayılmıştır. Ayrıca 6701 sayılı Kanun, bu ziyaretlerin habersiz yapılabileceğini de düzenlemekte, ziyaretlerin haberli mi yoksa habersiz mi yapılacağına ilişkin belirlenmesi hususunu TİHEK'in takdirine bırakmaktadır. OPCAT, ziyaretlerin habersiz yapılması gerektiğine dair herhangi bir hüküm içermese de genel kanı, önleme amacının tam anlamıyla yerine getirilebilmesi için ziyaretlerin habersiz olması gerektiği yönündedir. Keza SPT de UÖM'lere ilişkin Kılavuz İlkeleri'nde Taraf Devletlerin UÖM'lerin alıkonulma yerlerine istediği zaman habersiz ziyaret gerçekleştirebilmesi imkânını sağlaması gerektiğini ifade etmektedir.⁴⁴ Uygulama Yönetmeliği'nin 96/1'inci maddesine göre "*Ziyaretler, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi, alıkonulma yerlerinin koşullarının ve bu yerlerde alıkonulan kişilere yönelik muamelenin iyileştirilmesi amacıyla gerçekleştirilecek haberli/habersiz ve düzenli/düzensiz bütün ziyaretleri kapsar.*" Dolayısıyla UÖM'ün en temel işlevi olan alıkonulma yerlerine işkence ve kötü muameleyi önleme amacıyla haberli veya habersiz düzenli ziyaret gerçekleştirme görevi OPCAT hükümlerine uygun bir biçimde TİHEK'e Kanun ve Yönetmelik ile açıkça verilmiştir.

SPT, UÖM'lerin düzenli ziyaretler haricinde ad hoc ziyaretler ve takip ziyaretleri de yapabildiğini ifade etmektedir.⁴⁵ 6701 sayılı Kanun'un 9/1-f maddesi Kurumun "*İnsan hakları ihlallerini resen incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek*" görevini düzenlemekte; ancak UÖM görevine ilişkin resen inceleme yetkisine doğrudan yer vermemektedir. Bununla beraber Kanun'un 11/1-ç maddesinde "*Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal önleme mekanizması kapsamındaki başvurularını ve bu kapsamda resen yürütülen incelemeleri karara bağlamak*" Kurulun görevleri arasında sayılmıştır. Mezkûr hükümler doğrultusunda TİHEK'in UÖM görevi kapsamında da resen inceleme yapabileceği sonucuna varılabilir. Uygulama Yönetmeliği'ne bakıldığında ise TİHEK'in düzenli ziyaret, düzensiz ziyaret (ad hoc) ve takip ziyareti yapma yetkisi bulunmaktadır.⁴⁶ Dolayısıyla TİHEK, SPT yorumlarına uygun bir biçimde

⁴⁴ SPT: CAT/OP/12/5, para. 25.

⁴⁵ SPT: Analytical Assessment Tool For National Preventive Mechanisms, CAT/OP/1/Rev.1, 2016, para. 10.

⁴⁶ Uygulama Yönetmeliği'nin 96'ncı maddesi şu şekildedir: "(1) Ziyaretler, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi, alıkonulma yerlerinin koşullarının ve bu yerlerde

düzenli ziyaretlerin yanı sıra takip ziyaretleri ve resen inceleme yetkisini kullanarak ad hoc (düzensiz ziyaret) ziyaretler de yapabilmeye yetkisine sahiptir.

Uygulamada TİHEK'in OPCAT hükümlerine uygun bir biçimde alıkonulma yerlerine düzenli olarak ziyaret gerçekleştirme görevini yerine getirmeye çalıştığı görülmektedir. TİHEK, UÖM olarak her yıl bir ziyaret takvimi hazırlayarak ziyaretlerini bir program dahilinde gerçekleştirdiğini, ziyaret programında daha önce ziyaret edilen yerlere, bu yerlerin özelliklerine göre belirlenen aralıklarla takip ziyaretlerine yer verdiğini ifade etmektedir.⁴⁷ Bu ziyaretlere ilave olarak, gelen başvurular ve basında çıkan haberler göz önünde bulundurularak resen inceleme kararı ile de ziyaret düzenlendiği belirtilmektedir.⁴⁸

TİHEK'in UÖM görevi kapsamında gerçekleştirdiği ziyaret sayısına bakıldığında; 2023 yılında 66⁴⁹, 2022 yılında 63⁵⁰, 2021 yılında 56⁵¹, 2020 yılında 12⁵², 2019 yılında 34⁵³, 2018 yılında 28⁵⁴ ve 2017 yılında 5⁵⁵ merkez olmak üzere toplam 257 kuruma ziyaret gerçekleştirildiği görülmektedir. Ziyaretlerin büyük bir kısmı da habersiz olarak gerçekleştirilmiştir. Söz gelimi TİHEK'in 2022 yılı faaliyet raporuna göre 2022 yılında gerçekleştirilen 63 ziyaretin 56'sı, yani

alıkonulan kişilere yönelik muamelenin iyileştirilmesi amacıyla gerçekleştirilecek haberli/habersiz ve düzenli/düzensiz bütün ziyaretleri kapsar. Bu kapsamda, gerçekleştirilecek ziyaretler; a) Alıkonulma yerlerindeki mevcut koşulları ve alıkonulan kişilere yönelik muameleyi gözlemlene ve değerlendirmede bulunmayı, b) Daha önce ziyarette bulunmuş alıkonulma yerlerinde, ziyaret sonrası gelişmeleri görmek ve kendisiyle görüşmüş kişilere ziyaret sonrasında işkence ve kötü muamelede bulunulup bulunmadığını tespit amaçlı takip ziyaretlerini, c) İşkence ve kötü muameleyle ilişkin iddia ve başvuruları incelemek üzere gerçekleştirilecek haberli/habersiz ve düzenli/düzensiz bütün ziyaretleri, kapsar.”

⁴⁷ TİHEK: İşkence ve Kötü Muameleyle Mücadele 2021 Yılı Raporu, Ankara, 2023, s. 58.

⁴⁸ TİHEK: 2022 Faaliyet Raporu, Ankara, 2021, s. 90.

⁴⁹ “Haberler”, <https://www.tihek.gov.tr/kategori/icerikList/haberler/1> (Erişim: 22.03.2024).

⁵⁰ TİHEK: 2022 Faaliyet Raporu, s. 91-93.

⁵¹ TİHEK: 2021 Faaliyet Raporu, s. 89-90.

⁵² TİHEK: 2020 Faaliyet Raporu, Ankara, 2019, s. 79.

⁵³ TİHEK: 2019 faaliyet Raporu, Ankara, 2020, s. 47-48.

⁵⁴ TİHEK: 2018 Faaliyet Raporu, Ankara, 2019, s. 44.

⁵⁵ TİHEK: 2017 Faaliyet Raporu, s. 49-50.

%88,8'i, habersizdir.⁵⁶ Yine 2022 yılı faaliyet raporuna göre resen inceleme kararı ile yıl içerisinde 3 alıkonulma/koruma altına alınma mekânı da ziyaret edilmiştir.⁵⁷

TİHEK'in ziyaret sayısı ve sıklığının, COVID-19 pandemisinin patlak verdiği 2020 yılı haricinde, her yıl arttığı görülmektedir. Hatta TİHEK, 2022 yılında daha önceki yıllarda hiç gidilmeyen 37 ilin ziyaret edildiğini ve böylece Türkiye'nin 81 ilinin tamamında UÖM görevi kapsamında ziyaretler gerçekleştirdiği bilgisini de kamuoyu ile paylaşmıştır.⁵⁸ Bununla beraber, UÖM olarak TİHEK'in izleme ziyareti gerçekleştirmesi gereken kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı veya koruma altına alındığı 10 bine yakın yerin bulunduğu ifade edilmektedir.⁵⁹

TİHEK'in aktif olarak görev yapan bir bürosu henüz mevcut değildir.⁶⁰ Yıllar içerisinde gerçekleştirilen ziyaret sayısı artış göstermişse de mevcut personel sayısı⁶¹ ve TİHEK'in ulusal insan hakları kurumu ve eşitlik kurumu olarak yerine getirmesi gereken diğer görevleri de göz önünde bulundurulduğunda, düzenli olarak Türkiye'deki tüm alıkonulma yerlerinin izlenmesi, en azından kısa ve orta vadede, pek mümkün görünmemektedir. Ne var ki bu durum TİHEK'e özgü değildir. SPT'nin çoğu ülke raporunda mevcut yetersizliklerin -bütçe kısıtı ve genel olarak buna eşlik eden personel yetersizliği- izleme faaliyetlerine olan olumsuz etkisi gündeme getirilmektedir.⁶²

⁵⁶ TİHEK: 2022 Faaliyet Raporu, s. 94.

⁵⁷ TİHEK: 2022 Faaliyet Raporu, s. 90.

⁵⁸ TİHEK: 2022 Faaliyet Raporu, s. 91.

⁵⁹ TİHEK: İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Ulusal Önleme Mekanizması 2021 Yılı Raporu, s. 20 ve 48.

⁶⁰ 07.03.2023 tarih ve 32125 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 6.03.2023 tarih ve 6903 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile 6701 sayılı Kanun'un 14/5 maddesi doğrultusunda Kurumun teklifi üzerine Gaziantep'te Kuruma bağlı büro açılmasına karar verilmiştir. Ancak Kurum web sitesinde Kurum bürosunun aktif hale geldiğine ilişkin herhangi bir bilgi paylaşımı mevcut değildir.

⁶¹ TİHEK'in 2022 Faaliyet Raporu'na göre 2022 yılı Aralık ayı itibarıyla 11 Kurul Üyesi, 103 kadrolu 22 geçici görevli, 10 sözleşmeli personel (657 4/B) ve 35 sürekli işçi olmak üzere Kurumda toplam çalışan personel sayısı 181 olmuştur. Kanun kapsamında inceleme görevlisi olarak belirlenen insan hakları ve eşitlik uzmanı ve uzman yardımcısı sayısı ise sadece 64'tür. Bkz. TİHEK: 2022 Faaliyet Raporu, s. 15 ve 19.

⁶² Sisli: s. 171-174.

2. Tavsiyelerde Bulunma ve Raporlama

OPCAT'ın 19/b maddesi uyarınca UÖM'lere verilmesi gereken ikinci temel görev “*özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilere yönelik tutumu ve bu kişilerin durumunu iyileştirmek ve işkence ve kötü muameleyi önlemek amacıyla BM'nin ilgili kurallarını dikkate alarak ilgili makamlara tavsiyelerde bulunmak*”tır. Söz konusu madde hükmünde ziyaret raporları hazırlanmasına yönelik bir yükümlülük getirilmemekte, onun yerine UÖM'ün ilgili makamlara tavsiyelerde bulunma görevi düzenlenmektedir. Bununla beraber SPT, UÖM'lere İlişkin Kılavuz İlkeleri'nde UÖM'lerin ziyaretlerin ardından ziyaret raporu hazırlaması ve bu raporların gerekli görüldüğü takdirde ilgili makamlara yönelik tavsiyeleri içermesi gerektiğini ifade etmektedir.⁶³ Dolayısıyla OPCAT'ın 19/b maddesi gereği UÖM'lerin ilgili makamlara yönelik tavsiyelerinin de yer aldığı ziyaret raporları hazırlaması beklenmektedir.

6701 sayılı Kanun'un 9/1-j maddesinde “*ziyaretlere ilişkin raporları ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek, Kurulca gerekli görülmesi durumunda kamuoyuna açıklamak*” Kurumun görevleri arasında sayılmıştır. 6701 sayılı Kanun, Kurumun UÖM görevi kapsamında alıkonulma yerlerine gerçekleştirdiği ziyaretlere ilişkin rapor hazırlanacağını ve bu raporun ilgili mercilere iletileceğini güvence altına almıştır; ancak Kanun'da tavsiyede bulunma görevi açıkça zikredilmemiştir. Bununla beraber, Uygulama Yönetmeliği, Kurumun UÖM olarak ziyaret raporu hazırlamanın yanı sıra “*bu yerlerdeki muamele ve koşulların iyileştirilmesi amacıyla ilgili makamlara tavsiyede bulunmak*”la da görevli olduğunu düzenlemiştir. Dolayısıyla UÖM olarak TİHEK, OPCAT hükümlerine uygun bir biçimde mevzuat ile alıkonulma yerlerine gerçekleştirdiği ziyaretlere ilişkin rapor hazırlama ve ilgili makamlara yönelik tavsiyelerde bulunma yetkisine sahiptir.

Hem 6701 sayılı Kanun hem de Uygulama Yönetmeliği, ziyaret raporlarının Kurumun karar organı olan Kurul tarafından gerekli görülmesi durumunda kamuoyuna açıklanabileceğini belirtmektedir. OPCAT, UÖM'lerin tavsiyede bulunabilme yetkisini güvence altına almışsa da tavsiyelerinin gizliliği veya yayımlanmasına ilişkin bir düzenleme yapmamaktadır. Ancak SPT'ye göre UÖM'ün tavsiyeleriyle birlikte ziyaret raporları ilke olarak yayımlanmalıdır.⁶⁴ Bununla beraber SPT, UÖM'ün raporun yayımlanmasını uygun bulmadığı veya hukuki bir engel nedeniyle istisnaların olabileceğini de kabul etmektedir.⁶⁵ 6701 sayılı Kanun ise ziyaret raporlarının yayımlanıp yayımlanmayacağı hususunu

⁶³ SPT: CAT/OP/12/5, para. 36.

⁶⁴ SPT: CAT/OP/1/Rev.1, para. 35.

⁶⁵ SPT: CAT/OP/1/Rev.1, para. 35.

kurumun karar organı olan Kurulun takdirine bırakmıştır. Bu düzenleme ile OPCAT'in merkezinde yer alan gizliliğe dayalı iş birliği anlayışı ile alıkonulma yerlerinin şeffaflaştırılması suretiyle suistimallerin önlenmesi amacı arasında adil bir denge sağlanmaya çalışıldığını söylemek mümkündür.⁶⁶

Uygulamada TİHEK'in her bir ziyaretine ilişkin rapor hazırladığı görülmektedir. TİHEK, her bir ziyaretin ardından ziyaret kapsamında yürüttüğü görüşmeler ve yaptığı incelemeler ışığındaki gözlemlerine ve ulaştığı tespitlere dayanarak bir rapor hazırladığını ifade etmektedir.⁶⁷ Raporlarda Kurumun gözlemlerine, tespit ve değerlendirmelerine ve raporların sonunda ayrı bir bölüm olarak alıkonulma yeriyle ilgili değiştirilmesi, düzeltilmesi veya iyileştirilmesi gereken konulara ilişkin tavsiyelere yer verilmektedir. TİHEK, UÖM'ün değerlendirme ve tavsiyelerine, işkence ve kötü muamele alanındaki ulusal mevzuat ve içtihatlar ile uluslararası ve bölgesel sözleşme ve mekanizmalar çerçevesinde ortaya konulan ilke ve standartların rehberlik ettiğini de belirtmektedir.⁶⁸ Bu kapsamda UÖM raporlarında; Anayasa Mahkemesi kararlarına, BM ve Avrupa Konseyi sözleşmelerinin hükümleri ile sözleşme organlarının yorum, tavsiye ve içtihatlarına sıklıkla yer verilmektedir.⁶⁹ Söz konusu yaklaşımın, OPCAT'in 19/b maddesinde zikredilen "BM'nin ilgili kurallarını dikkate alma" gerekliliğine paralel olduğunu ifade etmek gerekir. Ziyaret raporları, ziyaret edilen kurum ve ilgili diğer tüm makamlar ile paylaşılmakta ve TİHEK'in web sitesinde yayınlanarak kamuya açık hale getirilmektedir.⁷⁰ UÖM'ün raporlarının kamuoyu ile paylaşılması, OPCAT'in ruhuna ve amacına uygun bir biçimde, alıkonulma yerlerinin kamusal denetiminin güçlendirilerek şeffaflaşmasına, böylece alıkonuların istismar

⁶⁶ OPCAT'in temelinde yer alan temel ilkeler arasında gizlilik bulunmaktadır. Gizlilik ilkesi OPCAT çerçevesinde özellikle SPT bakımından tanımlanmıştır. OPCAT gereği SPT'nin tüm süreçleri Taraf Devletlerle iş birliği içerisinde, gizlilik ilkesi doğrultusunda yürütmesi beklenmektedir. Bu nedenle de SPT'nin ülke raporları ancak ilgili Taraf Devletin talebi doğrultusunda yayımlanabilmektedir. Ancak gizlilik ilkesi SPT için tanımlandığı şekilde UÖM'lere tanınmamıştır. Yine de OPCAT uyarınca UÖM'lerin Taraf Devletle iş birliği içerisinde hareket etmesi gerekmektedir. Bkz. Murray, Rachel, Steinerte, Elina, Evans, Malcolm, de Wolf, Antenor Hallo: s. 509.

⁶⁷ TİHEK: İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Ulusal Önleme Mekanizması 2021 Yılı Raporu, s. 63.

⁶⁸ TİHEK: İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Ulusal Önleme Mekanizması 2021 Yılı Raporu, s. 63.

⁶⁹ TİHEK: İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Ulusal Önleme Mekanizması 2021 Yılı Raporu, s. 63.

⁷⁰ TİHEK: İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Ulusal Önleme Mekanizması 2021 Yılı Raporu, s. 63.

edilmesinin önlenmesine ve haklarının korunmasına katkı sağladığından oldukça önemlidir ve TİHEK'in UÖM olarak faaliyet gösterdiği 2017 yılından itibaren ziyaret raporlarının büyük bir kısmını web sitesinde paylaştığı görülmektedir.⁷¹

3. Mevzuata İlişkin Öneri ve Gözlem Sunma

OPCAT'ın 19/c maddesi ile UÖM'lere verilen son görev; mevcut ya da taslak yasal düzenlemelere ilişkin öneri ve gözlem sunmaktır. 6701 sayılı Kanun'un 9/1-e maddesinde “*Görev alanıyla ilgili mevzuat çalışmalarını izlemek, değerlendirmek, bunlara ilişkin görüş ve önerilerini ilgili mercilere bildirmek*” Kurumun görevleri arasında sayılmaktadır. Uygulama Yönetmeliği'nin 94'üncü maddesinde de söz konusu hükme yer verilmektedir. TİHEK, 6701 sayılı Kanun kapsamında işkence ve kötü muamelenin önlenmesi amacıyla mevzuata yönelik çalışmalar yapabilir ve önerilerde bulunabilir. Dolayısıyla 6701 sayılı Kanun, UÖM'lere verilmesi gereken asgari üç görevin tamamını güvenceye almaktadır. Uygulamada TİHEK'in, alıkonulma yerlerine gerçekleştirdiği ziyaretler sonrasında hazırladığı raporlarda, mevzuattan kaynaklanan sistematik sorun veya eksiklikleri ilgili ziyaret bağlamında değerlendirebildiği ve mevzuata yönelik tavsiyelerde bulunabildiği görülmektedir.⁷²

4. Diğer Görevler

OPCAT, 19'uncu maddede sayılan görevlerin UÖM'e asgari olarak verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla UÖM'lere ulusal bağlamda duyulan ihtiyaçlar doğrultusunda işkence ve kötü muamelenin önlenmesi amacıyla ek görevler verilmesi mümkündür. Bu kapsamda TİHEK'e işkence ve kötü muamelenin önlenmesi amacıyla OPCAT'te öngörülmeyen bazı ek görevler verildiği görülmektedir. 6701 sayılı Kanun'un 9/1-j maddesinde TİHEK'e Türkiye'ye has idari izleme mekanizmaları olan ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurullarının, il ve ilçe insan hakları kurullarının ve diğer kişi, kurum ile kuruluşların alıkonulma yerlerine gerçekleştirdiği ziyaretlere ilişkin raporları inceleme ve değerlendirme görevi verilmiştir. SPT'ye göre UÖM'ün mevcut izleme mekanizmalarını izleme rolü bulunmamaktadır.⁷³ Bununla beraber SPT, UÖM'ün kendi görevlerini yerine getirirken özgürlüğünden

⁷¹ Bkz. “Raporlar”, <https://www.tihkek.gov.tr/kategori/rapor/uom-raporlari>, (Erişim: 27.03.2024).

⁷² Örneğin bkz. TİHEK: Manisa Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi Takip Ziyareti Raporu, Rapor No: 2023/50, 2023, para. 141.

⁷³ SPT: Report on the Visit for the Purpose of Providing Advisory Assistance to the National Preventive Mechanism of the Federal Republic of Germany, Report to the National Preventive Mechanism, CAT/OP/DEU/2, 2013, para. 20.

mahrum bırakılan kişilerin tutulduğu yerleri izleyen diğer izleme mekanizmalarıyla iş birliği yapmasını tavsiye etmektedir.⁷⁴ Bu nedenle de 6701 sayılı Kanun'da yer alan söz konusu düzenleme, izleme mekanizmalarının TİHEK tarafından denetlenmesi şeklinde değil, izleme mekanizmaları arasında iş birliğinin tesis edilmesi bağlamında değerlendirilmelidir.

6701 sayılı Kanun'un 9/1-h maddesinde TİHEK'e verilen bir diğer görev "*İşkence ve kötü muamele ile mücadele etmek ve bu konuda çalışmalar yapmak*"tır. Söz konusu görev doğrudan UÖM görevine referansta bulunmadığından ilgili madde kapsamında hem UÖM olarak hem de ulusal insan hakları kurumu olarak TİHEK'in işkence ve kötü muameleyle mücadele amacıyla farkındalık yaratıcı faaliyetler yapmasının mümkün olduğu değerlendirilmektedir. Ancak Uygulama Yönetmeliği'nin 94/1-e maddesinde Kurumun UÖM olarak görevleri arasında "*İşkence ve kötü muameleyle mücadele amacıyla bilgilendirme yapmak ve farkındalık oluşturmak.*" sayılmaktadır. Söz konusu hükümler doğrultusunda UÖM görevi kapsamında TİHEK'in kendi Kanunu doğrultusunda farkındalık çalışmaları yapma görevine sahip olduğu anlaşılmaktadır. OPCAT, UÖM'lere farkındalık artırma faaliyetleri düzenleme sorumluluğu yüklemese de SPT, UÖM'ün alıkonulma yerlerine ziyaretler gerçekleştirmenin yanında önleyici diğer faaliyetleri de yürütmesini tavsiye etmektedir.⁷⁵ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından yayımlanan kılavuzda da UÖM'lerin eğitimsel işlevine değinilmektedir. Bazı UÖM'ler ise UÖM'ün OPCAT ile belirlenen yetkilerinin ötesine geçebileceği ve çok fazla kaynak gerektirebildiği için eğitimleri organize etme konusunda isteksiz davranabilmektedir.⁷⁶ Fakat 6701 sayılı Kanun'un OPCAT'in aksine UÖM'e farkındalık artırma faaliyetleri yürütebilme görev ve yetkisini açıkça verdiği görülmektedir. Uygulamaya bakıldığında ise TİHEK'in alıkonulma yerlerinde işkence ve kötü muamelenin önlenmesi hususunda farkındalık artırma amacıyla çeşitli eğitim programları düzenlediği⁷⁷ veya eğitici olarak bu tür

⁷⁴ SPT: CAT/OP/DEU/2, para. 21.

⁷⁵ SPT: Visit to Hungary undertaken from 21 to 30 March 2017: recommendations and observations addressed to the national preventive mechanism, CAT/OP/HUN/2, 2021, para. 34.

⁷⁶ Birk, Moritz, Zach, Gerrit, Long, Debra, Murray, Rachel, Suntinger, Walter: Enhancing impact of National Preventive Mechanisms Strengthening the follow-up on NPM recommendations in the EU: Strategic development, current practices and the way forward, Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights, the Human Rights Implementation Centre of the University of Bristol, 2015, s. 58.

⁷⁷ TİHEK: İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Ulusal Önleme Mekanizması 2018 Yılı Raporu, s. 50-53.

organizasyonlara dahil olduğu⁷⁸, sempozyum, çalıştay vb. etkinlikler gerçekleştirildiği⁷⁹, ayrıca bilgilendirme rehberleri broşürleri⁸⁰ hazırlayarak yayımladığı görülmektedir.

6701 sayılı Kanun'un 9/1-e maddesi "*Kamuoyunu bilgilendirmek, düzenli yıllık raporlar dışında, gerek görüldüğünde görev alanına ilişkin özel raporlar yayımlamak.*" şeklinde bir düzenlemeye de gitmektedir. Mezkûr hüküm, UÖM'ün görev alanına ilişkin özel rapor yayımlayabileceğini, ya da yaygın ifade ediliş biçimiyle tematik rapor hazırlayabilmesini güvenceye almaktadır. Söz konusu düzenleme, Uygulama Yönetmeliği'nde de yer almaktadır. OPCAT, UÖM tarafından ziyaret raporu hazırlanmasını dahi bir yükümlülük olarak düzenlenmemiş, bu husus SPT yorumlarıyla açıklığa kavuşturulmuştur. Benzer şekilde UÖM'ün tematik raporlar hazırlayabileceği de SPT tarafından dile getirilmektedir.⁸¹ 6701 sayılı Kanun'un, TİHEK'e yasal olarak tematik rapor hazırlayabilme görevi verdiği görülmektedir. Bununla beraber Kurum, işlevsel hale geldiği 2017 yılından itibaren özellikle insan haklarının korunması ve geliştirilmesi ile ayrımcılıkla mücadele alanında çeşitli tematik raporlar yayımlamışsa da UÖM görevine ilişkin henüz tematik rapor yayımlamamıştır.⁸²

6701 sayılı Kanun'un 9/1-i maddesiyle TİHEK'e UÖM göreviyle ilgili verilen son görev "*Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal önleme mekanizması kapsamındaki başvurularını incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek.*" olarak düzenlenmiştir.

⁷⁸ "Manisa Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi Personeline Yönelik Eğitim Gerçekleştirildi", <https://www.tihek.gov.tr/manisa-ruh-sagligi-ve-hastaliklari-hastanesi-personeline-yonelik-egitim-gerceklestirildi>, (Erişim: 29.02.2024).

⁷⁹ "İnsan Hakları ve Ceza Adalet Sistemi Açısından Ceza İnfaz Kurumlarının İzlenmesi Konulu Sempozyum Gerçekleştirildi", <https://www.tihek.gov.tr/insan-haklari-ve-ceza-adalet-sistemi-acisindan-ceza-infaz-kurumlarinin-izlenmesi-konulu-sempozyum-gerceklestirildi> (Erişim: 22.03.2024).

⁸⁰ Örneğin TİHEK'in resmi web sitesinde Ulusal Önleme Mekanizması (Çocuklar için Sadeleştirilmiş Versiyon) Broşürü, Birleşmiş Milletler Mahpusların İslahı için Asgari Standart Kurallar (Nelson Mandela Kuralları) Çevirisi,

Mahpus Hakları Rehberi, 20 Soruda Ulusal Önleme Mekanizması Rehberi, UİHK'ler ve Kapalı Ortamlarda Çocuk Haklarının İzlenmesi gibi konularda rehberler yayımladığı görülmektedir. Bkz. <https://www.tihek.gov.tr/kategori/pages/Rehberler> (Erişim: 22.03.2024).

⁸¹ SPT: Analytical Self Assessment Tool For National Preventive Mechanisms, CAT/OP/1, 2012, para. 22.

⁸² "Tematik Raporlar", <https://www.tihek.gov.tr/kategori/pages/Tematik-Raporlar> (Erişim: 27.03.2024).

Ancak OPCAT'ın önleyici bir mahiyete sahip olması ve proaktifliği gerektiren hükümleri nedeniyle bireysel başvuru inceleme görevinin UÖM göreviyle bağdaşmadığı sıklıkla ifade edilmektedir. SPT, UÖM'lerin hiçbir şekilde bireysel başvuru inceleme görevi olmaması gerektiğini defaten dile getirmektedir. SPT'ye göre UÖM'ler, işkence ve kötü muameleyle ilgili şikayetleri soruşturmamalı ve sonuca bağlamamalıdır.⁸³ Genel bir kural olarak UÖM'ün rolü işkence örüntülerini tanımlamak, sistematik riskleri bulmak ve her bir ziyaret sonrası ziyaret edilen kurum yetkililerine ve ilgili kamu makamlarına pratik ve stratejik tavsiyeler sunarak devletin bu riskleri aşmasını sağlamaya çalışmaktır.⁸⁴ Dolayısıyla bireysel başvuru alma ve inceleme yetkisi OPCAT ile uyumlu değildir. Ancak 6701 sayılı Kanun, UÖM'e özgürlüğünden mahrum bırakılan veya koruma altına alınan kişilerden başvuru alma, bunları inceleme ve sonuçlandırma yükümlülüğü getirdiğinden Kurum bu alanda yapılan bireysel başvuruları incelemektedir. TİHEK'e yapılan bireysel başvuruların önemli bir kısmı da bu alanda alınmaktadır. 2022 yılı Faaliyet Raporu'na göre TİHEK'e yapılan 2020 bireysel başvurunun 947'si UÖM görevi kapsamında yapılmıştır.⁸⁵

İş birliği ilkesi, OPCAT'ın merkezinde yer almaktadır ve alıkonulma sisteminin iyileştirilerek özgürlüğünden mahrum bırakılanların korunmasında UÖM'ün izlemesi gereken temel yöntemdir. Dolayısıyla UÖM'lerin işkence ve kötü muameleyle mücadele alanında faaliyet gösteren paydaşlarla iş birliği içerisinde hareket etmesi gerekmektedir. İş birliğine duyulan gereksinim özellikle alıkonulma yerlerinin idarecileri başta olmak üzere yetkili makamlarla ve sivil toplum kuruluşlarıyla geliştirilmesi beklenen diyaloglarda belirgindir. Ayrıca UÖM'lerin barolar, tabipler birliği gibi mesleki kuruluşlarla, üniversitelerle, SPT'yle ve başka ülkelerde faaliyet gösteren UÖM'lerle işbirliği yapmasının etkili bir önleme stratejisinin parçası olduğu kabul edilmektedir.⁸⁶ Bu bağlamda 6701 sayılı Kanun'un 9/1-m-n maddeleri ile Uygulama Yönetmeliği'nin 94/1-ğ-h maddelerinde UÖM olarak TİHEK'in işkence ve kötü muameleyle mücadele alanında faaliyet yürüten kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları, üniversiteler ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmakla görevlendirildiği görülmektedir. Ayrıca 6701 sayılı Kanun'un 9/1-ö maddesinde Kurumun "*Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını izlemek, bu sözleşmeler uyarınca kurulan inceleme, izleme ve denetleme mekanizmalarına Devletin sunmakla yükümlü olduğu raporların*

⁸³ SPT: Visit to Kyrgyzstan undertaken from 11 to 22 September 2018, Observations and recommendations addressed to the national preventive mechanism, CAT/OP/KGZ/2, 2019, para. 20.

⁸⁴ SPT: CAT/OP/KGZ/2, para. 20.

⁸⁵ TİHEK: 2022 Faaliyet Raporu, s. 77.

⁸⁶ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği: s. 28-30.

hazırlanması sürecinde, ilgili sivil toplum kuruluşlarından da yararlanmak suretiyle görüş bildirmek, bu raporların sunulacağı uluslararası toplantılara temsilci göndererek katılmak” ile görevli olduğu düzenlenmektedir. Söz konusu görevlerin BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’nin ifade ettiği danışma işleviyle uyumlu olduğu değerlendirilmektedir.

Tablo 1: OPCAT ile TİHEK mevzuatının UÖM’ün görevleri bakımından karşılaştırması

OPCAT	6701 Sayılı Kanun	Uygulama Yönetmeliği
<ul style="list-style-type: none"> “Gerektiğinde 4. maddede tanımlanan alıkonulma yerlerinde özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya cezaya karşı korunmasını güçlendirme amacı ile bu kişilere yönelik tutumu düzenli olarak inceleme” (madde 19/a) 	<ul style="list-style-type: none"> “Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlere haberli veya habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirmek” (madde 9/1-j) 	<ul style="list-style-type: none"> “Kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı yerlere haberli veya habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirmek” (madde 94/1-a)
<ul style="list-style-type: none"> “Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere yönelik tutumu ve bu kişilerin durumunu iyileştirmek ve işkence ve kötü muameleyi önlemek amacıyla 	<ul style="list-style-type: none"> “(…) bu ziyaretlere ilişkin raporları ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek, Kurulca gerekli görülmesi durumunda kamuoyuna 	<ul style="list-style-type: none"> “(…) bu yerlerdeki muamele ve koşulların iyileştirilmesi amacıyla ilgili makamlara tavsiyede bulunmak” (madde 94/1-a)

BM'nin ilgili kurallarını dikkate alarak ilgili makamlara tavsiyelerde bulunmak" (madde 19/b)	açıklamak" (madde 9/1-j)	<ul style="list-style-type: none">“Ziyaretlere ilişkin raporları ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek ve Kurulca gerekli görülmesi durumunda kamuoyuna açıklamak” (94/1-b)
<ul style="list-style-type: none">“Mevcut ya da taslak yasal düzenlemelere ilişkin öneriler ve gözlemler sunmak” (madde 19/c)	<ul style="list-style-type: none">“Görev alanıyla ilgili mevzuat çalışmalarını izlemek, değerlendirmek, bunlara ilişkin görüş ve önerilerini ilgili mercilere bildirmek” (madde 9/1-e)	<ul style="list-style-type: none">“Görev alanıyla ilgili mevzuat çalışmalarını izlemek, değerlendirmek, bunlara ilişkin görüş ve önerilerini ilgili mercilere bildirmek” (madde 94/1-ç)
-	<ul style="list-style-type: none">“İşkence ve kötü muamele ile mücadele etmek ve bu konuda çalışmalar yapmak” (madde 9/1-h)	<ul style="list-style-type: none">“İşkence ve kötü muameleyle mücadele amacıyla bilgilendirme yapmak ve farkındalık oluşturmak” (94/1-e)
-	<ul style="list-style-type: none">“(…)ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları, il ve ilçe insan hakları kurulları ile diğer kişi, kurum ve kuruluşların bu gibi yerlere gerçekleştirdikleri ziyaretlere ilişkin raporları incelemek	<ul style="list-style-type: none">“Ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları, il ve ilçe insan hakları kurulları ile diğer kişi, kurum ve kuruluşların bu gibi yerlere gerçekleştirdikleri ziyaretlere ilişkin raporları incelemek

	ve değerlendirmek” (9/1-j)	ve değerlendirmek” (94/1-c)
-	<ul style="list-style-type: none"> “Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal önleme mekanizması kapsamındaki başvurularını incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek” (9/1-i) 	<ul style="list-style-type: none"> “Ulusal önleme mekanizmasıyla ilişkili başvuruları incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek” (madde 94/1-d)
-	<ul style="list-style-type: none"> “Kamuoyunu bilgilendirmek, düzenli yıllık raporlar dışında, gerek görüldüğünde görev alanına ilişkin özel raporlar yayımlamak” (madde 9/1-l) 	<ul style="list-style-type: none"> “Düzenli yıllık raporlar dışında, gerek görüldüğünde görev alanına ilişkin özel raporlar yayımlamak” (madde 94/1-g)
-	<ul style="list-style-type: none"> “Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını bu sözleşmeler uyarınca kurulan inceleme, izleme ve denetleme mekanizmalarına Devletin sunmakla yükümlü olduğu raporların hazırlanması sürecinde, ilgili sivil 	<ul style="list-style-type: none"> “Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşme ve protokollerinin uygulanmasını bu sözleşmeler uyarınca kurulan inceleme, izleme ve denetleme mekanizmalarına Devletin sunmakla yükümlü olduğu raporların hazırlanması

	toplum kuruluşlarından da yararlanmak suretiyle görüş bildirmek, bu raporların sunulacağı uluslararası toplantılara temsilci göndererek katılmak” (madde 9/1-ö)	sürecinde, ilgili sivil toplum kuruluşlarından da yararlanmak suretiyle görüş bildirmek, bu raporların sunulacağı uluslararası toplantılara temsilci göndererek katılmak” (madde 94/1-1)
--	---	--

C. TİHEK’in UÖM Görevi Kapsamındaki Yetkileri

OPCAT’in 19’uncu maddesi UÖM’lerin görevlerini düzenlerken 20’nci maddesi UÖM’lerin OPCAT ile verilen görevlerini yerine getirmesini sağlayacak yetkilerini düzenlemektedir. OPCAT’in 20’nci maddesi uyarınca UÖM’lerin alıkonulma yerlerinde özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilerin sayısı, alıkonulma yerlerinin sayısı ve bulunduğu yere ilişkin her türlü bilgiye ulaşmak, bu kişilere yönelik tutum ve alıkonulma koşullarına ilişkin tüm bilgiye ulaşmak, tüm alıkonulma yerlerine ve bunların binalarına ve tesislerine ulaşmak, özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilerle tanık bulunmaksızın, doğrudan doğruya ya da gerekli görülüyorsa çevirmen aracılığıyla ve konuyla ilgili bilgi verebileceğine inandığı başka herhangi bir kişiyle özel görüşme olanağına sahip olmak, ziyaret edeceği ve görüşeceği kişileri seçme serbestisine sahip olmak ve SPT ile temas kurma, ona bilgi verme ve bir araya gelme hakkına ve yetkilerine sahip olması gerekmektedir.

6701 sayılı Kanun’un “İnceleme Yetkisi” başlıklı 19/2’nci maddesine göre “Birinci fıkrada sayılanlar, Başkanın yetkilendirmesi hâlinde, tüm kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişilerden ilgili bilgi ve belgeleri istemeye, incelemeye ve bunların örneklerini almaya, ilgililerden yazılı ve sözlü bilgi almaya, özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerleri ziyaret etmeye, buralarda inceleme yapmaya ve gerekli tutanakları düzenlemeye, kötü muameleye maruz kaldığı iddia edilen kişi ya da kişilerle görüşmeye yetkilidir. Kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişiler, Kurumun ziyaretlerini kolaylaştırmak ve taleplerini gecikmeksizin yerine getirmek zorundadırlar.” Madde 19/4’e göre ise “Kurumun inceleme ve araştırma konusuyla ilgili olarak gerekçesini belirterek istediği bilgi ve belgelerin, bu talebin tebliğ edildiği tarihten itibaren otuz gün içinde verilmesi zorunludur.” Dahası söz konusu Kanun’un 25/3’üncü maddesi, 19’uncu maddede

öngörülen yükümlülüklerle, uyarıya rağmen haklı bir neden olmaksızın belirtilen sürede uymayan kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri hakkında idari para cezası uygulayabilme yetkisi de vermektedir. Dolayısıyla TİHEK'in UÖM olarak görev alanına ilişkin her türlü bilgi ve belgeye erişimi konusunda Kanun düzeyinde eli oldukça güçlendirilmiştir.

Alıkonulma yerlerine kısıtlama olmaksızın erişim hususu Kanun'da açıkça zikredilmemiş olsa da kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişilerin, Kurumun ziyaretlerini kolaylaştırmak ve taleplerini gecikmeksizin yerine getirmek zorunda olmalarının hüküm altına alınması, UÖM olarak TİHEK'in bu yerlere erişiminin sağlanmasını ve alıkonulma yerleri idarecilerinin iş birliği içerisinde hareket etmesini zorunlu kılmaktadır. Nitekim söz konusu hüküm, Uygulama Yönetmeliği'nin 95'inci maddesinde detaylandırılmıştır. Uygulama Yönetmeliği'nin 95/2'nci maddesine göre “İlgili tüm kamu kurum ve kuruluşları ile görevliler, ulusal önleme mekanizması kapsamında gerçekleştirilen ziyaretler, inceleme ve araştırmaların gerektirdiği yardım ve kolaylığı göstermek zorundadır. Bu kapsamda ulusal önleme mekanizmasının; a) Alıkonulma yerlerinin sayısı, türü, özellikleri ve nerede bulunduğu ilişkin bilgileri edinebilmesini, b) Alıkonulma yerlerinde tutulan kişilerin sayısı, yapılan muamele dâhil kişilerin alıkonulma koşullarına ilişkin bilgileri edinebilmesini, c) Bütün alıkonulma yerlerine ve bu yerlerin eklenti ve bölümlerine girebilmesini, ç) Özgürlüklerinden mahrum bırakılan kişilerle ve bilgi sağlayabileceği düşünülen ilgili diğer kişilerle tanık bulunmaksızın doğrudan doğruya ve gerekli görüldüğünde bir çevirmen eşliğinde şahsen özel görüşme yapabilmesini, d) Ziyaret etmek istediği yerleri ve görüşme yapmak istediği kişileri seçebilme özgürlüğüne sahip olmasını (...) sağlamakla yükümlüdürler.”

SPT ile ilişkiler bağlamında ise 6701 sayılı Kanun'un 9/1-m maddesi “İnsan hakları ve ayrımcılıkla mücadele alanındaki uluslararası gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek, alanındaki uluslararası kuruluşlarla ilgili mevzuat dâhilinde işbirliği yapmak” ve Uygulama Yönetmeliği'nin 94/1-ğ maddesi “İşkence ve kötü muamele alanındaki uluslararası gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek, alanındaki uluslararası kuruluşlarla, ilgili mevzuat dâhilinde işbirliği yapmak” düzenlemelerini içermektedir. Dolayısıyla mezkur hükümler doğrultusunda OPCAT'in 20/f maddesine uygun bir biçimde UÖM olarak TİHEK'in SPT ile iş birliği yapabilmesinin güvence altına alındığı görülmektedir.

Tablo 2: OPCAT ile TİHEK mevzuatının UÖM’ün yetkileri bakımından karşılaştırması

OPCAT	6701 Sayılı Kanun	Uygulama Yönetmeliği
<ul style="list-style-type: none">“4. maddede tanımlanan alıkonulma yerlerinde özgürlüklerinden yoksun bırakılmış kişilerin sayısının yanı sıra, bu tür yerlerin sayısı ve bulunduğu yere ilişkin her türlü bilgiye ulaşmak” (madde 20/a)	<ul style="list-style-type: none">“Birinci fıkrada sayılanlar, Başkanın yetkilendirmesi hâlinde, tüm kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişilerden ilgili bilgi ve belgeleri istemeye, incelemeye ve bunların örneklerini almaya, ilgililerden yazılı ve sözlü bilgi almaya (...) yetkilidir.” (madde 19/2)“Kurumun inceleme ve araştırma konusuyla ilgili olarak gerekçesini belirterek istediği bilgi ve belgelerin, bu talebin tebliğ edildiği tarihten itibaren otuz gün içinde verilmesi zorunludur.” (madde 19/4)	<ul style="list-style-type: none">“Alıkonulma yerlerinin sayısı, türü, özellikleri ve nerede bulunduğuna ilişkin bilgileri edinebilmesini, (...) <p>(...) sağlamakla yükümlüdür.” (95/2-a)</p>
<ul style="list-style-type: none">“Bu kişilere yönelik tutum ve alıkonulma koşullarına ilişkin	<ul style="list-style-type: none">“Birinci fıkrada sayılanlar, Başkanın yetkilendirmesi	<ul style="list-style-type: none">“(…)Alıkonulma yerlerinde tutulan kişilerin sayısı, yapılan muamele

<p>tüm bilgiye ulaşmak” (madde 20/b)</p>	<p>hâlinde, tüm kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişilerden ilgili bilgi ve belgeleri istemeye, incelemeye ve bunların örneklerini almaya, ilgililerden yazılı ve sözlü bilgi almaya... yetkilidir. Kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişiler, Kurumun ziyaretlerini kolaylaştırmak ve taleplerini gecikmeksizin yerine getirmek zorundadırlar.” (madde 19/2)</p>	<p>dâhil kişilerin alıkonulma koşullarına ilişkin bilgileri edinebilmesini (...) sağlamakla yükümlüdürler.” (95/2-b)</p>
<ul style="list-style-type: none"> • “Tüm alıkonulma yerlerine ve bunların binalarına ve tesislerine ulaşmak” (madde 20/b) 	<ul style="list-style-type: none"> • “Birinci fıkrada sayılanlar, Başkanın yetkilendirmesi hâlinde (...) özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerleri ziyaret etmeye, buralarda inceleme yapmaya ve gerekli tutanakları düzenlemeye (...) 	<ul style="list-style-type: none"> • “(...) Bütün alıkonulma yerlerine ve bu yerlerin eklenti ve bölümlerine girebilmesini (...) sağlamakla yükümlüdürler” (madde 95/2-c)

	<p>yetkilidir. Kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişiler, Kurumun ziyaretlerini kolaylaştırmak ve taleplerini gecikmeksizin yerine getirmek zorundadırlar.” (madde 19/2)</p>	
<ul style="list-style-type: none">• “Özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilerle tanık bulunmaksızın, doğrudan doğruya ya da gerekli görülüyorsa çevirmen aracılığıyla ve konuyla ilgili bilgi verebileceğine inandığı başka herhangi bir kişiyle özel görüşme olanağı” (madde 20/d)	<ul style="list-style-type: none">• “Birinci fıkrada sayılanlar, Başkann yetkilendirmesi hâlinde (...) buralarda inceleme yapmaya ve gerekli tutanakları düzenlemeye, kötü muameleye maruz kaldığı iddia edilen kişi ya da kişilerle görüşmeye yetkilidir. Kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişiler, Kurumun ziyaretlerini kolaylaştırmak ve taleplerini gecikmeksizin yerine getirmek zorundadırlar.” (madde 19/2)• “İnceleme ve araştırma	<ul style="list-style-type: none">• “Özgürlüklerinden mahrum bırakılan kişilerle ve bilgi sağlayabileceği düşünülen ilgili diğer kişilerle tanık bulunmaksızın doğrudan doğruya ve gerekli görüldüğünde bir çevirmen eşliğinde şahsen özel görüşme yapabilmesini (...) sağlamakla yükümlüdürler.” (madde 95/2-ç)

	<p>konusuyla ilgili olarak gerek görülmesi hâlinde Kurul ve inceleme ve araştırma yapmaya yetkili Kurum personeli, tanık veya ilgili kişileri dinleyebilir.” (madde 20/3)</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • “Ziyaret etmek istedikleri yerleri ve görüşmek istedikleri kişileri seçme serbestisi” (madde 20/e) 	<ul style="list-style-type: none"> • “Birinci fıkrada sayılanlar, Başkanın yetkilendirmesi hâlinde, (...) buralarda inceleme yapmaya ve gerekli tutanakları düzenlemeye, kötü muameleye maruz kaldığı iddia edilen kişi ya da kişilerle görüşmeye yetkilidir. Kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişiler, Kurumun ziyaretlerini kolaylaştırmak ve taleplerini gecikmeksizin yerine getirmek zorundadırlar.” (madde 19/2) 	<ul style="list-style-type: none"> • “Ziyaret etmek istediği yerleri ve görüşme yapmak istediği kişileri seçebilme özgürlüğüne sahip olmasını, sağlamakla yükümlüdürler.” (madde 95/2-d)

	<ul style="list-style-type: none">“İnceleme ve araştırma konusyla ilgili olarak gerek görülmesi hâlinde Kurul ve inceleme ve araştırma yapmaya yetkili Kurum personeli, tanık veya ilgili kişileri dinleyebilir.” (madde 20/3)	
<ul style="list-style-type: none">Önleme Alt Komitesi ile temas kurma, ona bilgi verme ve Alt Komite ile bir araya gelme hakkı (madde 20/f)	<ul style="list-style-type: none">“İnsan hakları ve ayrımcılıkla mücadele alanındaki uluslararası gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek, alanındaki uluslararası kuruluşlarla ilgili mevzuat dâhilinde işbirliği yapmak” (madde 9/1-m)	<ul style="list-style-type: none">“İşkence ve kötü muamele alanındaki uluslararası gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek, alanındaki uluslararası kuruluşlarla, ilgili mevzuat dâhilinde işbirliği yapmak” (madde 94/1-ğ)

D. Yıllık Raporlar

OPCAT, UÖM’lerin kamuya açık yıllık rapor hazırlamasını ve bu raporların geniş ölçekli duyurulmasını gerektirmektedir. OPCAT’in 23’üncü maddesine göre “*İşbu Protokol’e Taraf Devletler ulusal önleme mekanizmalarının yıllık raporlarını yayımlamayı ve dağıtmayı taahhüt eder.*” Bu kapsamda SPT, yıllık rapor hazırlama yükümlülüğünün, UÖM’ün kanununda belirtilmesi gereken bir yükümlülük olduğunu ifade etmektedir.⁸⁷ 6701 sayılı Kanun’un “Kurumun Görevleri” başlıklı 9/1-k maddesine göre “*Cumhurbaşkanlığına, ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulmak*

⁸⁷ SPT: CAT/OP/ECU/2, para. 16.

üzere, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, işkence ve kötü muameleyle mücadele ve ayrımcılıkla mücadele alanlarında yıllık raporlar hazırlamak” Kurumun görevleri arasında yer almaktadır. Kanun’un lafzına bakılırsa UÖM hakkında yıllık rapor hazırlamaktan bahsedilmemekte, onun yerine kapsamı çok daha geniş olan “işkence ve kötü muameleyle mücadele” alanında rapor hazırlanacağı ifade edilmektedir. Bununla beraber, Kuruma verilen üç temel görev ile Kanunun geneli ve ruhu göz önüne alındığında, hazırlanacak raporun “UÖM yıllık raporu” olduğu anlamı çıkartılabilir.⁸⁸ Nitekim TİHEK tarafından “işkence ve kötü muameleyle mücadele” alanında yayımlanan yıllık raporların “İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Ulusal Önleme Mekanizması Raporu” olarak adlandırıldığı görülmektedir.⁸⁹

SPT, UÖM’ün yıllık rapor hazırlamasını yeterli görmemektedir. Alt Komite’ye göre UÖM’ün yıllık raporlarının parlamentoya sunularak tartışılması gerekmektedir.⁹⁰ 6701 sayılı Kanun’un 9/1-k maddesinde işkence ve kötü muameleyle mücadele alanında hazırlanan yıllık raporun Cumhurbaşkanlığına ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulacağı ifade edilmiştir. Bu nedenle de SPT yorumlarına paralel bir şekilde Meclis tarafından UÖM raporunun incelenerek tartışılması ve TİHEK ile istişare edilmesi mümkündür. Ancak TİHEK’in faaliyet raporları incelendiğinde (2017-2022) mekanizmanın yıllık raporlarının Meclis tarafından değerlendirildiğine veya tartışıldığına ilişkin bir bilgi bulunamamıştır. UÖM’ün verili bir yılda alıkonulma yerlerine ilişkin bulgu, tespit ve tavsiyelerin sistematik bir biçimde derlendiği yıllık raporların, UÖM tavsiyelerinin yaptırım gücünün bulunmadığı da göz önüne alındığında, meclise sunularak tartışılmasının UÖM’ün tavsiyelerinin, özellikle de mevzuat değişikliğine yönelik tavsiyelerinin uygulanmasını kuvvetlendirecek, işkence ve kötü muameleyle mücadele alanında yasama organı ile UÖM arasındaki iş birliği biçimlerini de destekleyecektir. Bu nedenle mevzuatın UÖM’ün yıllık raporlarının Türkiye Büyük Millet Meclisinde veya ihtisaslaşmış bir komisyon olan Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunda tartışılmasını sağlayacak şekilde formüle edilmesinin veya bu yönde bir uygulama geliştirilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Uluslararası insan hakları müktesebatında güvenceye alınan işkence ve kötü muamele yasağının etkili bir biçimde uygulanamaması, küresel ölçekte

⁸⁸ Didinmez: Ulusal İnsan Hakları Kurumları Küresel Ağına..., s. 144.

⁸⁹ “Yıllık Raporlar”, <https://www.tihek.gov.tr/kategori/pages/Yillik-Raporlar>, (Erişim: 27.03.2024).

⁹⁰ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği: s. 31.

İşkence ve kötü muameleyle mücadele çabalarını ileriye taşıyarak yeni bir yaklaşımı beraberinde getirmiştir: İhlaller meydana geldikten sonra değil, ihlaller meydana gelmeden önce, önleme amacıyla harekete geçilmesinin gerçekten etkili olabileceğine; yani reaktif değil proaktif bir anlayış benimsenmesi gerektiğine dair fikirler hakim olmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı ceza infaz kurumları, nezarethaneler, geri gönderme merkezleri, psikiyatri hastaneleri ve sosyal bakım kuruluşları gibi alıkonulma yerlerine uluslararası ve ulusal bağımsız kuruluşlarca işkence ve kötü muameleyi önlemek amacıyla düzenli ziyaretler gerçekleştirecek bir sistem kuran OPCAT, 2006 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Böylelikle ilk defa uluslararası bir insan hakları sözleşmesi, sözleşmenin uygulanabilmesi için yerel bir organ kurulması mecburiyetini getirmiştir. Her ne kadar devletlerin egemenlik kaygılarının bir tezahürü olarak UÖM'ler sahneye çıkmışsa da zaman içerisinde ulusal mekanizmalar işkence ve kötü muamelenin önlenmesindeki potansiyelleri nedeniyle giderek önem kazanmış ve etkili birer aktör haline gelmiştir. Türkiye de işkence ve kötü muameleyle mücadele çabaları kapsamında 2011 yılında OPCAT'i onaylamış ve ilk UÖM'ünü 2013 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla ihdas etmiştir. Ardından TİHK'in halefi olan TİHEK, 2016'da kabul edilen 6701 sayılı Kanun ile UÖM olarak yasayla tayin edilmiş ve 2017 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Böylelikle, OPCAT'in gerektirdiği ve Alt Komitenin istediği şekilde TİHEK'in UÖM görevi kanun ile açıkça saptanmıştır. İdari ve mali özerkliğe sahip, özel bütçeli ve kamu tüzel kişiliğini haiz TİHEK, UÖM görevinin yanı sıra ulusal insan hakları kurumu ve eşitlik kurumu olarak da işlev gösterecek şekilde çoklu bir yapıda tasarlanmıştır.

TİHEK'e UÖM görevi kapsamında, OPCAT'in 19 ve 20'nci maddelerinde öngörülen görev ve yetkilerin 6701 sayılı Kanun'la verildiği görülmektedir. Söz konusu görev ve yetkiler, TİHEK tarafından 2017 yılında yayımlanan Uygulama Yönetmeliği'yle de OPCAT hükümlerine paralel bir biçimde ayrıntılı hale getirilmiştir.

OPCAT'in merkezinde alıkonulma yerlerine gerçekleştirilecek ziyaretler yer aldığından ziyaret edilecek kurumların kapsamının belirlenmesi önem taşımaktadır. OPCAT'in 4'üncü maddesinde ifade edilen alıkonulma yerleri 6701 sayılı Kanun'da "özgürlüğünden mahrum bırakılan veya koruma altına alınan kişilerin buldukları yerler" olarak tanımlanmış; Uygulama Yönetmeliği'nde "alıkonulma", "alıkonulma yeri" ve "özgürlüğünden mahrum bırakma" kavramları OPCAT'in 4'üncü maddesine uygun bir biçimde tanımlanmıştır. Uygulamada da TİHEK'in Kanun'da yer verilen kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı veya koruma altına alındığı yerleri OPCAT'in ruhuna ve SPT yorumlarına uygun bir şekilde geniş tanımladığı görülmektedir. Ancak TİHEK'in mevcut kapasitesi gözetildiğinde, kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı ya

da koruma altına alındığı yerlerin hepsine düzenli ziyaretlerin gerçekleştirilmesi kısa ve orta vadede oldukça zor görünmektedir.

İfade edildiği üzere OPCAT uyarınca UÖM'lerin en temel fonksiyonu alıkonulma yerlerine gerçekleştirecek önleyici, düzenli ziyaretlerdir. Buna ek olarak SPT, UÖM'lerin ad hoc ziyaretler ve takip ziyaretleri de yapabilmesi gerektiğini ifade etmektedir. 6701 sayılı Kanun'un 9/1-j maddesi alıkonulma veya koruma altına alınma yerlerine haberli veya habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirmeyi TİHEK'in görevleri arasında saymaktadır. Ayrıca Kanun'un 19/1'inci maddesi Kurumun özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerleri ziyaret etme, buralarda inceleme yapmaya ve gerekli tutanakları düzenlemeye yetkili olduğunu yinelemektedir. Uygulama Yönetmeliği'nde düzenli ziyaretlerin yanı sıra ad hoc ve takip ziyaretlerinin de gerçekleştirilebileceği belirtilmektedir. 6701 sayılı Kanun'un Kuruma insan hakları ihlallerini resen inceleme, araştırma ve karara bağlama yetkisi de verdiği gözetildiğinde, UÖM olarak TİHEK'in işkence ve kötü muameleyle mücadele kapsamında sözleşme organınca gerekli görülen ziyaret türlerinin hepsini yapabilme yetkisine sahip olduğu görülmektedir.

UÖM olarak TİHEK'in alıkonulma veya koruma altına alınma yerlerine gerçekleştirdiği ziyaretlere dayanarak raporlar hazırlayabileceği ve gerekli görülmesi halinde Kurul tarafından verilen karara binaen raporların kamuoyu ile paylaşılabilmesi Kanun'la düzenlenmiştir. 6701 sayılı Kanun her ne kadar UÖM'ün ilgili makamlara yönelik tavsiyelerde bulunma görevini sarıh bir biçimde ifade etmese de söz konusu husus Uygulama Yönetmeliği'nde düzenlenmiştir. Ayrıca mevzuat, UÖM görevi kapsamında TİHEK'in özel raporlar hazırlayabilmesine de cevaz vermektedir. OPCAT ile öngörülen mevzuat önerilerinde bulunma görevinin de 6701 sayılı Kanun'da açıkça güvenceye alındığı görülmektedir.

OPCAT'ın 19'uncu maddesinde yer alan görevlerin yanında ulusal bağlamdaki ihtiyaçlar çerçevesinde TİHEK'e başka görevler de Kanun ile verilmiştir. Bunlardan ilki ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları ve il ve ilçe insan hakları kurullarının ve diğer kişi, kurum ve kuruluşların alıkonulma yerlerine gerçekleştirdikleri ziyaretlere ilişkin raporları incelemek ve değerlendirmektir. UÖM'lerin diğer izleme mekanizmalarını izleme görevi bulunmasa da özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilerin tutuldukları yerlere ziyaretler gerçekleştiren diğer mekanizmalarla diyalog kurulması, kapsamlı ve etkili bir önlemenin parçasını oluşturmaktadır ve UÖM'lerin iş birliği işleviyle uyum içerisinde.

UÖM olarak TİHEK'e verilen diğer bir görev, işkence ve kötü muameleyle mücadele alanında farkındalık artırıcı faaliyetler yürütmektir. Farkındalık artırma faaliyetleri OPCAT ile UÖM'lere zorunlu olarak verilen

yetkilerden değildir; ancak UÖM'lerin eğitimsel işlevi olmasının, önleme yaklaşımının mahiyetinden, ana sözleşme olan İşkenceye Karşı Sözleşme'den ve OPCAT'in ruhundan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Ancak yine de eğitimsel işlevin, UÖM'ler bakımından çeperde yer alan bir görev olduğu ve ancak UÖM'ün diğer temel görevlerini tamamlayıcı bir niteliğe sahip olabileceği değerlendirilmektedir.

TİHEK'e UÖM görevi kapsamında verilen son görev ise özgürlüğünden mahrum bırakılan veya koruma altına alınan kişilerin yaptığı bireysel başvuruları incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmektir. Ancak bireysel başvuru incelemek ve sonuca bağlamak proaktif bir yaklaşımı gerektiren OPCAT ile uyumlu kabul edilmemektedir ve SPT UÖM'lere bireysel başvuru inceleme görevinin verilmemesi konusunda ısrarcıdır. Dolayısıyla özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilerin etkili başvuru hakkı da gözetilerek TİHEK'e verilen söz konusu görevin gözden geçirilmesine gereksinim olduğu değerlendirilmektedir.

OPCAT'in 20'nci maddesinde UÖM'ün 19'uncu maddede sayılan görevlerini yerine getirebilmesi için ihtiyaç duyulan yetkileri düzenlenmektedir. OPCAT'in 20'nci maddesi temel olarak UÖM'ün bütün alkonulma yerlerine, her türlü bilgi ve belgeye erişebilmesini, görüşebileceği kişileri seçme serbestisini ve SPT ile iş birliği geliştirmesini güvenceye almaktadır. 6701 sayılı Kanun'un 19'uncu maddesinde "*Kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişiler, Kurumun ziyaretlerini kolaylaştırmak ve taleplerini gecikmeksizin yerine getirmek zorundadırlar*" hükmü yer almaktadır ve aynı maddede Kurumun her türlü bilgi ve belgeye erişim yetkisi de tanınmıştır. Ayrıca TİHEK'in talep ettiği bilgi ve belgelerin yetkililerce 30 gün içerisinde haklı bir neden olmaksızın iletilmemesi halinde idari yaptırım uygulama yetkisi de vardır. Dolayısıyla 20'nci maddede sayılan yetkilerin Kanun düzeyinde genel hatlarıyla TİHEK'e tanınmış; ancak Uygulama Yönetmeliği ile açıklığa kavuşturulmuştur.

OPCAT'in merkezinde yer alan temel ilkelerden birinin iş birliği ilkesi olduğu göz önünde bulundurulduğunda UÖM'ün bu anlayış çerçevesinde işlev göstermesinin beklenmesi de kaçınılmazdır. Bu kapsamda TİHEK mevzuatı ile Kurumun UÖM olarak başta SPT olmak üzere, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri gibi çeşitli paydaşlarla iş birliği kurabileceği anlaşılmaktadır.

Son olarak 6701 sayılı Kanun'un 9/1-k maddesinin işkence ve kötü muameleyle mücadele alanında yıllık rapor hazırlama görevini güvence altına aldığı görülmektedir. TİHEK'in söz konusu madde kapsamında, OPCAT'in 23'üncü maddesinde bir yükümlülük olarak düzenlenen yıllık rapor hazırlanması görevini ifa ettiği görülmektedir. İlgili maddede hazırlanacak yıllık raporların Cumhurbaşkanlığına ve Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulacağı da

belirtilmektedir. Ancak SPT, UÖM'ün yıllık raporlarının parlamentoya sunulması ve tartışılması gerektiğini ifade etmektedir. Mezkûr hüküm kapsamında TİHEK'in yıllık raporlarının meclise sunularak tartışılması mümkündür; ancak yine de mevzuatın veya uygulamanın UÖM'ün yıllık raporlarının Türkiye Büyük Millet Meclisinde veya ihtisaslaşmış bir komisyon olan Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ile tartışılmasını sağlayacak şekilde gözden geçirilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

“AİÖK Hakkında Kısa Bilgiler”, <https://www.coe.int/tr/web/cpt/about-the-cpt> (Erişim: 27.03.2024).

“Faaliyet Raporları”, <https://www.tihek.gov.tr/kategori/pages/Faaliyet-Raporlari> (Erişim: 25.02.2024).

“Haberler”, <https://www.tihek.gov.tr/kategori/icerikList/haberler/1> (Erişim: 22.03.2024).

“İnsan Hakları ve Ceza Adalet Sistemi Açısından Ceza İnfaz Kurumlarının İzlenmesi Konulu Sempozyum Gerçekleştirildi”, <https://www.tihek.gov.tr/insan-haklari-ve-ceza-adalet-sistemi-acisindan-ceza-infaz-kurumlarinin-izlenmesi-konulu-sempozyum-gerceklestirildi> (Erişim: 22.03.2024).

“Manisa Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi Personeline Yönelik Eğitim Gerçekleştirildi”, <https://www.tihek.gov.tr/manisa-ruh-sagligi-ve-hastaliklari-hastanesi-personeline-yonelik-egitim-gerceklestirildi>, (Erişim: 29.02.2024).

“National Preventive Mechanisms”, <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/spt/national-preventive-mechanisms> (Erişim: 27.03.2024).

“Raporlar”, <https://www.tihek.gov.tr/kategori/rapor/uom-raporlari>, (Erişim: 27.03.2024).

“Rehberler”, <https://www.tihek.gov.tr/kategori/pages/Rehberler> (Erişim: 22.03.2024).

“Tematik Raporlar”, <https://www.tihek.gov.tr/kategori/pages/Tematik-Raporlar> (Erişim: 27.03.2024).

6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, Resmi Gazete: 20.04.2016- 29690.

APT, IHR: Optional Protocol to the UN Convention against Torture Implementation Manual, Revised Edition, 2010.

Barnes, Jamal: A Genealogy of the Torture Taboo, Routledge, New York, 2017.

Birk, Moritz/Zach, Gerrit/Long, Debra/Murray, Rachel/ Suntinger, Walter: Enhancing impact of National Preventive Mechanisms Strengthening the follow-up on NPM recommendations in the EU :Strategic development, current practices and the way forward, Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights, the Human Rights Implementation Centre of the University of Bristol, 2015.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği: Preventing Torture The Role of National Preventive Mechanisms, A Practical Guide Professional Training Series No. 21, HR/P/PT/21, Cenevre, 2018.

BM, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'ye Ek İhtiyari Protokol (OPCAT), A/RES/57/199, 2002.

Casale, Silvia: "A System of Preventive Oversight", Essex Human Rights Review, C. 6, S. 1, 2009, s. 6-14.

Didinmez, Mehmet Alp: "İnsan Hakları Eylem Planı Sonrası İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Geleceği", TİHEK Akademik Dergi, C. 5, S. 8, 2022, s. 61-97.

Didinmez, Mehmet Alp: Ulusal İnsan Hakları Kurumları Küresel Ağına Akreditasyon Çerçevesinde Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Abdurrahman Saygılı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara, 2020.

Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı: İnsan Haklarının Korunmasında Bir Parlamenter Denetim Yolu İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, TBMM Basımevi, Ankara, 2017, Yayın No.: TBMM 2017/59 - KKB/6.

Krisper, Stephanie: "Article 20 Obligations of States Parties to Facilitate Visits by the National Preventive Mechanisms", The United Nations Convention Against Torture and Its Optional Protocol A Commentary, Nowak, Manfred/Birk, Moritz/Monina, Giuliana (der.), Oxford University Press, Oxford, 2019.

Krisper, Stephanie: "Article 4 Obligation to Allow Preventive Visits to All Places of Detention", The United Nations Convention Against Torture and Its Optional Protocol A Commentary, Nowak, Manfred/Birk, Moritz/Monina, Giuliana (der.), Oxford University Press, Oxford, 2019.

Murray, Rachel/Steinerte, Elina/Evans, Malcolm/de Wolf, Antenor Hallo: The Optional Protocol to the UN Convention, Oxford University Press, Oxford, 2011.

Nowak, Manfred: Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Study on the phenomena of torture, cruel, inhuman or degrading treatment or punishment in the world, including an assessment of conditions of detention, A/HRC/13/39/Add.5, 2010.

Pinto, Lorena González: “The United Nations Subcommittee on Prevention of Torture: The Effects of Preventive Action”, Journal of Human Rights Practice, C. 14, S. 1, 2022, s. 134–159.

Ploton, Vincent: “The OPCAT special fund: a new resource for torture prevention?”, Journal of Human Rights Practice, C. 7, S. 1, 2015, s. 153-165.

Sisli, Merve: Birleşmiş Milletler Sistemi Bağlamında İşkence ve Kötü Muamelenin Önlenmesinde Ulusal Önleme Mekanizmalarının Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Abdurrahman Saygılı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2024.

SPT: Analytical Assessment Tool For National Preventive Mechanisms, CAT/OP/1/Rev.1, 2016.

SPT: Analytical Self Assessment Tool For National Preventive Mechanisms, CAT/OP/1, 2012.

SPT: Guidelines on National Preventive Mechanisms, CAT/OP/12/5, 2010.

SPT: Report on the National Preventive Mechanism Advisory Visit to Ecuador, CAT/OP/ECU/2, 2015.

SPT: Report on the Visit for the Purpose of Providing Advisory Assistance to the National Preventive Mechanism of the Federal Republic of Germany, Report to the National Preventive Mechanism, CAT/OP/DEU/2, 2013.

SPT: Sixth Annual Report of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CAT/C/50/2, 2013.

SPT: Visit to Hungary undertaken from 21 to 30 March 2017: recommendations and observations addressed to the national preventive mechanism, CAT/OP/HUN/2, 2021.

SPT: Visit to Kyrgyzstan undertaken from 11 to 22 September 2018, Observations and recommendations addressed to the national preventive mechanism, CAT/OP/KGZ/2, 2019.

Steinerte, Elina: “The Changing Nature of The Relationship Between The United Nations Subcommittee on Prevention of Torture and National Preventive Mechanisms: In Search For Equilibrium”, Netherlands Quarterly of Human Rights, C. 31, S. 2, 2013, s. 132-158.

TİHEK, İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Ulusal Önleme Mekanizması 2018 Yılı Raporu, Ankara, 2019.

TİHEK, Manisa Ruh Sağlığı e Hastalıkları Hastanesi Takip Ziyareti Raporu, Rapor No: 2023/50, 2023.

TİHEK: 20 Soruda Ulusal Önleme Mekanizması, <https://www.tihék.gov.tr/public/editor/uploads/1659684376.pdf>(Erişim: 25.02.2024).

TİHEK: 2017 Faaliyet Raporu, Ankara, 2018.

TİHEK: 2018 Faaliyet Raporu, Ankara, 2019.

TİHEK: 2019 Faaliyet Raporu, Ankara, 2020.

TİHEK: 2020 Faaliyet Raporu, Ankara, 2019.

TİHEK: 2021 Faaliyet Raporu, Ankara, 2022.

TİHEK: 2022 Faaliyet Raporu, Ankara, 2023.

TİHEK: İşkence ve Kötü Muameleyle Mücadele 2021 Yılı Raporu, Ankara, 2023.

Türkiye Büyük Millet Meclisi: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu Tasarısı (1/596) ile Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu ve İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporları, Sıra Sayısı: 149, Yasama Dönemi/Yılı: 26/1; <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss149.pdf> (Erişim: 21.03.2024).

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete: 24.11.2017/30250, m. 4/1-a.